

Издава на 15 и на 30 съ-
вѣтъ мѣсѣцъ.

Писма, статии и дописки
са испроваждаатъ до Ивана А-
женова въ Букурещъ, до Р.
Власкова въ Русчукъ и до Д.
В. Хранова въ Видинъ.

Администрацията са на-
мира на Strada Sv. Anton,
№ 14.

ЗНАНИЕ

Годишната цѣна на въ-
стникътъ е :

За Ромъния . . . 12 фр.
За Русчукъ и
Австрия 14 "
За сичка Ев-
ропейска Турция . . . 16 "
За Россия 5 р.

Неплатени писма са вър-
щатъ назадъ.

ИЗДАНИЕ ЗА НАУКА И ЛИТЕРАТУРА.

УСТАВЪ

на „дружеството за распространение полезни знания.“

I. Въ Букурещъ е съставено „Дружество за распространение между българския народъ полезни знания.“

II. Това „Дружество“ ще да са старее да уве-
лича знанието на българския народъ до колкото
дозволяватъ силите му.

III. То ще да издава свой научно-литературенъ
въстникъ подъ названиее „Знание.“

IV. То ще да издава и малки учебници, които
ще да са испроваждаатъ на „Читалището“ или на
„Македонската Дружина“ въ Цариградъ, за да ги
раздадатъ по училищата на бѣдните ученици.

V. Основателните членове на „Дружеството“
сж шеснайсетъ, които ще да останатъ непрѣмънни
до бѣднѣщото годишно събрание.

VI. Ако нѣкой отъ основателните членове са
откаже да участвува въ „Дружеството“ или ако умре,
то останалите петнайсетъ души сж обязани да из-
бератъ друго на мѣстото му.

VII. Основателните членове плащатъ годишно
по 20 франга.

VIII. Спомагателните членове, които иматъ право
да участвуватъ въ засѣданията на „Дружеството“,
плащатъ годишно по 10 франга.

IX. Доброжелателните членове и членовете ко-
рреспондентите плащатъ годишно само по единъ
франгъ.

X. Сѣка пожертвована пара ще да са обнародува
въ годишния протоколъ на „Дружеството.“

XI. Основателните и спомагателните членове
ще да рѣшатъ на годишното събрание, чрезъ више-
гласие, какви именни книги ще да са испроводатъ
за даръ на учениците.

XII. „Дружеството“ приѣма така сжко сѣкакви
книги, които отговарятъ на неговата програма, и
сѣкакви други подароци, за да ги раздаде дѣто на-
мѣри за нужно.

XIII. Никой нѣма право да измѣни или да
унищожи програмата на „Дружеството“, даже и осно-
вателните членове.

XIV. Който са не ръководи по програмата на
„Дружеството“ са исклучава.

XV. „Дружеството за распространение полезни

знания“ не желае да са мѣша въ никакви полити-
чески дѣла. Неговата девиза е „азбуката.“

БУКУРЕЩЪ, 1. Януария 1874.

За предсѣдательтъ: И. П. Аженовъ *).

Тя е още добра душа
Чиста, нѣжна, непорочна,
Като лале вовъ долина,
Като трева крѣпка, сочна.
Помогни ѿ, мили боже,
Да остане вѣчно нѣжна,
Като ангелъ отъ небето
Въ своята риза бѣло-снѣжна!

СТАН А.

VI.

Боже мой, господи, защо не биватъ сичките хора
еднакви? Защо едни хора са раждатъ добри и ми-
лостиви, а други приличатъ на бѣсни копее? Защо
едни са раждатъ да са мѣчатъ, да проливатъ крѣ-
вавъ потъ и да тѣрнатъ сѣкакви неволи, а други
да надуватъ чубуците си, да са изтѣгатъ като бе-
бере и да не мислятъ за нищо? Азъ мисла, че това
не е право. Ако си ти, мой мили боже, баща на сич-
ките свои дѣца, то не давай на едного много, а на
другого нищо; не пой едного съ крушева чорба, а
другого съ жѣлча; не приспивай едного на меки
дюшечи, а другого на голъ камакъ; не храни ед-
ного до уригане, а другого съ рѣженъ и непресѣ-
ланъ хлѣбъ; най послѣ, не накарвай едного да носи
на гърбѣтъ си лесичеви кожухе, а другого дърва и
камане. . . Азъ би желала да та попитамъ и за мно-
го други нѣща, но сега не му е времето; сега ще
да ти кажа само това, че твоиятъ крѣстъ бива по-
нѣкогашъ твърде тѣжакъ! . . . Стана имаше въ О-
рѣхово уйка. Единъ день тоя добаръ човѣкъ нами-
сладъ да дойде въ градътъ ни, да са повиди съ
своите роднини и да ги поутѣши. Добра, чиста и

*) Слѣдъ малко време „Дружеството за распространение по-
лезни знания“ ще да яви на българската публика кое именно
лице ще да бѣде избрано за касиеринъ и кое за предсѣдатель.
За време сѣка трѣба да са обрѣща до г. Ивана П. Аженова.

човѣколюбива душа имаше тоя ангелски човѣчекъ! Ако господъ да би послушалъ моята молба, то би трѣбало да създава на тоя свѣтъ само такива хора. Дошълъ той въ сестрината си къща, повикалъ Стана, пораспиталъ я за едно за друго и рѣкалъ ѝ: „Остави ти тоя смърдливъ градъ и дойди въ Орѣхово, — тамъ хората сѣ прости, но сѣрцата имъ сѣ много по-чисти.“ А очите му въ това време глѣдале кротко, ясно и любовно. . . Стана пристанала да иде, но майка ѝ и братето ѝ я не пустиле. — „Ни имаме парче хлѣбъ и за нея, и за синътъ ѝ,“ казале братето. — „Но вие видите, че вашите граждани ѝ не даватъ мира,“ отговорилъ уйката. — „Който е прегрѣшилъ, той трѣба да искупи грѣховете си съ тѣшки мъжки и страдания,“ отговорила майката. — „Тя е погрѣшила веднашъ, а вие грѣшите сѣка минута,“ казалъ добриятъ човѣкъ и върналъ са въ Орѣхово съ наскърбено сѣрце. Така преминаха още двѣ години. Сѣки вече знае, че времето излѣчава даже и най-дълбоките рани, но подъ ясното небе биватъ и такива болки, които прислѣдватъ човѣкъ до надгробната дъска. Нека упазя богъ сѣкиго отъ оние ядовити болки, които са наричатъ общественно мнѣние и които почти никога не биватъ съвсѣмъ справедливи. Ако Стана да би са попаднала подъ ноктете на планинските гадини, то и тие би имале малко по-милостиви сѣрца, но тя живѣеше между разумни същества, които са молѣха богу, които палѣха кандила, които градѣха черкови и които са наричаха православни. . . Ехъ, хора, хора! Вашата нравствена утрома е по-дълготрайна и отъ вашиятъ животъ, защото тя преминува отъ поколѣние въ поколѣние и защото никой не смѣе да ѝ излѣзе на срѣща. Стана сѣдеше по цѣль денъ на едно мѣсто, работѣше, копѣеше и проливаше горчиви сълзи, а хората се още сѣжърцахъ противъ нея забите си. Слушате ли, тя е обезчестила градътъ имъ! . . . Нека бѣде така. . . А дѣтенцето ѝ расте и расте — коджамити момчулакъ бѣше вече станало. Петъ години му са изпълниха на св. Никола. Неговата хубостъ накара завистливите хора изново да дърдератъ и да хабаты забите си. „Моето дѣте болува и не вѣрхлѣе, а Станиното копѣе цѣлти като бѣлъ кремъ,“ говорѣха чорбаджийките. Но да оставиме чорбаджийките и да видиме какво правѣха Станините брате и Станина майка. Ако тие и да станаха въ послѣднѣйото време малко по-мекки и малко по-добросѣрдечни, но ни единъ отъ тѣхъ не можеше още да прости грѣшницата, ни единъ отъ тѣхъ са не отнасяше камъ нея братски, ни единъ отъ тѣхъ не милваше нейното сирото дѣтенце. . . Но и то, клѣтничето, виждаше и разбираше сичкото това и ходѣше изъ къщи или по дворътъ тихо, мирно и печално, — не приличаше на дѣте. Иде въ градинката, сѣдне въ нѣкое кѣиошенце и играе си или съ бубулечниците, или съ пеперудите, или съ мравунците, или събира на купъ камане и прехвърга ги презъ стоборѣтъ. Честото господъ го учеше да прави така. Неговото малко сѣрце чувствуваше вече, че на камакътъ не расте грозде и че и за билките е полезна само здра-

вата, плодовитата и наторенната земя. Кой го е научилъ сичкото това? а? Животътъ или нещастията сѣ най-главните учители въ всемирната школа. Който не познава животътъ и който не е видѣлъ неговите добри и лошави страни, той не може да са наръче човѣкъ и да болѣе за ближните си. — „Какво правишъ тамъ, Найденчо?“ го пита майка му. — „Мамо, казва той, азъ намѣрихъ една лѣскава бубулечница.“ — „Хвърли я и ела да ти омия главата,“ казва майката. — „Ами ако я изѣде нѣкое пиле?“ пита. — „Нека я изѣде.“ — „Азъ не давамъ да я изѣде; азъ ще да я варда; азъ ще да ѝ направя мѣничка кошарка и ще да я затвора въ нея“ Сиротото дѣтенце! Нему са свиди за бубулечницата, а хората вѣдатъ живи хора! А знаете ли защо Христосъ е милвалъ само дѣцата и защо е говорилъ, че царството небесно е тѣхно? Ако не знаете, то азъ ще да ви кажа, че само дѣцата сѣ увардиле образътъ божий и подобие то божие. Ако да не би биле дѣцата, то господъ богъ одавна вече би запалилъ нашата земя и направилъ би я на пепель. Единъ день Станина майка заклала кокошка. Съднале да вѣдатъ. Съки си земалъ по една мървка. Въркналъ и Найденчо въ паницата и извадилъ воденицата. — „Бабо, казалъ той, на тебе воденицата, — ти обичашъ воденица.“ — „Пукай и мѣлчи,“ казала старата. Найденчо оставилъ лѣджицата си, очите му са напълнили съ сълзи и дѣцата му устна захванала да трѣпере. — „Мамо, казала Стана, ако сѣмъ азъ крива предъ вазе, то дѣтето ми не вие е направило никакво зло. Вѣдете баремъ вие малко по-милостиви камъ него. Вие казвате, че глѣабътъ е божия птица и че господъ съвѣтгова хората да го хранатъ, а жално ви е да дадете на унучето си една кора хлѣбъ! Азъ и сама вида, че ви тѣгна, но нѣма какво да са прави. . . Вжобразете си, че ние двамина сме просѣдци и че вие ни давате парче хлѣбъ за спасението на душата си. . . Ако кучето, което варди къщата ни, е заслужило едно парче хлѣбъ, то и азъ работа баремъ що-годе.“ Станата и синовете ѝ опулиле очите си. Стана никога имъ не говорила нищо подобно. — „Ти трѣба да мѣлчишъ, да са молишъ богу и да са каешъ за грѣховете си,“ казала старата. Произлѣзла малка размирица.

VII.

На другиятъ день Стана станала утрѣтъ рано, облакла дѣтенцето си, земала една торбичка, напълнила я съ хлѣбъ и трѣгнала да кърви нагоре по брѣгътъ на Дунавътъ. — „Дѣ отиваме, мамо?“ я питало малкото глѣабче. — „И азъ не зная, мой синко?“ казала нещастната майка и навѣла главата си. Найденчо замѣчалъ и захваналъ да припка предъ майка си. Въ това време Стана мислила така: „Азъ прочетохъ въ очите му, че той е твърде добаръ човѣкъ. Да поживѣя малко и при него. . . Нека той земе дѣтето ми, а азъ ще да си намѣра парче хлѣбъ. Разказватъ, че въ Влашко богатите кокони държатъ въ къщите си по десетъ слугини, безъ да ги питатъ огъ дѣ сѣ и безъ да глѣдатъ на тѣхниятъ пре-

минал животъ. Боже мой, помогни ми! Азъ ща да работя и ща да живѣя чисто и честно. Ако съществува на тоя свѣтъ престѣпления, то трѣба да съществува и прощение.“

Да видиме сега какво правѣха въ това сѣщо време Станините брате. Когато тие видѣле, че сестра имъ, която никога не излазяла на улицата, не е дома си, то най-напредъ дойдоха у насъ и попитаха ма не сжмъ ли я видѣла. „Не сжмъ, отговорихъ азъ. — Идете и потърсете я по-скоро... Азъ са боя да не направи пѣщо съ себѣ си. А Найденчо дѣ е?“ — „И Найденча пѣма,“ казаха тие. — „Не харесва ми са тая работа, казахъ азъ и облякохъ са да ида и азъ да я потърся. — Вие вѣрвете на една страна, а азъ на друга.“ Излъзохме. Скоро братето ѝ са извѣстие отъ рибарете, че Стана е вѣрвѣла по брѣгътъ на рѣката и че е водила за рѣка дѣтето си. Трѣгнале и тие да вѣрватъ по брѣгътъ на рѣката, и вечерята я намѣриле въ селото Ермилакъ. — „Ти искашъ да ни закопаешъ въ черната земя безъ време и безъ никаква милость,“ казалъ по-стариятъ ѝ братъ. — „Ти посрами кѣщата ни, а сега искашъ да посрамишъ и имената ни“, казалъ по-младиятъ. — „Азъ искамъ да свала отъ гърбовете ви тѣшкиятъ кръстъ, съ който сжмъ ви натоварила безъ вашата воля. Пустете ма да поживѣя между чужди хора и да шотропамъ по хорските вратници. Забравете и мене, и дѣтето ми... Азъ не ща вече да ѣмъ вашиятъ хлѣбъ и да тѣпча вашиятъ дворъ. Оставете ма... Ако не сжмъ заслужила вашето съжаление, то свалете отъ душата ми баремъ вашата ненавистъ... И азъ сжмъ човѣкъ.“ — „Ти трѣба да са вѣрнешъ назадъ и да живѣешъ въ бащината си кѣща,“ казалъ по-стариятъ братъ и навѣсилъ челото си. „Стига си ни срамила по свѣтътъ,“ казалъ по-младиятъ. — „Не увеличавайте страданията ми! казама Стана и изъ очите ѝ потекле едри сълзи. — Азъ сжмъ ви сестра. Оставете ма да оплаквамъ дните си по чуждите кѣщи... Не мога вече азъ да са вѣрва назадъ... Не накарвайте ма да скокна въ Дунавътъ.“ — „Ние ще да та вѣждеме и ще да та накараме насила да вѣрвишъ слѣдъ насъ,“ казама братето. Тие нѣколко думи накарама Стана да повдигне главата си и да погѣда камъ братето си не твърде дружелюбно. Въ това време тая още хубава жена заприличала на *жива и здрава*. Очите ѝ са налѣле съ кръвъ, лицето ѝ поблѣднѣло като платно, устните ѝ посипѣле и тя проговорила твърдо и рѣшително: „Вие не смѣете да ма вѣзвате и да ма водите изъ градътъ като мечка. Азъ не сжмъ ваша робиня. Само богъ е властенъ надъ мене... Ако до вчера вашата братска любовь ма е накарвала да ви бѣда покорна и да изпълнявамъ вашата воля слѣпо, то тая любовь одавна вече е извѣтрала, а съ нея заедно е погинала и властѣта ви. Ако вие джрпете да турите рѣка на мене или на моето дѣте, то азъ ща да ви докажа, че и въ моите жили не тече вода. Оставете ма и вѣрвете си отъ дѣто сте дошле. Не накарвайте ма да ви ненавиждамъ... Азъ помна, че вие сте ми брате...“ Когато братето чуле тие думи,

то са измѣкинале малко настрада и дълго време са разговаряле между себѣ си за едно, за друго. Най-послѣ тие са изправили предъ своята нещастна сестра и казале ѝ съ единъ гласъ: „Ако не можеме да са бориме съ тебе, то ще да земеме баремъ дѣтето ти.“ — „Земете го, отговорила Стана и погѣдала на братето си така, както глѣдатъ умните хора на глупците...“ Земете го, продължала тя, но ако отъ неговата глава падне и най-малкиятъ косъмъ, то тѣшкото ви и горкото ви.“ Послѣ това братето земале Найденча и донесоха го въ градътъ ни.

VIII.

Най-напредъ Стана отишла при уйка си, но и тамъ не могла да проживѣе тихо и покойно. Малките градове биватъ много *по-благонравни* и много по-обвинителни отъ голѣмите. Когато православните сръховчене са извѣстие отъ дѣ е, коя е и защо е дошла Стана въ градътъ имъ, то захванале да я глѣдатъ накриво и да бѣгатъ отъ нея, като отъ чумава. Единъ денъ тя казама на уйка си така: „Азъ, уйчо, искамъ да та остава... Не мога да живѣя и тука... Азъ мислѣхъ да ида въ нѣкой манастиръ и да стама калугерка, но по манастирите въ сегашните времена е много по-тѣшко да са успокои човѣкъ, нежели по градските крайове. Моята болна душа не могатъ да излѣчатъ ни манастирските молитви, ни дългите пости, ни черните дрѣхи. Азъ би желала да намѣри такова мѣсто, дѣто не живѣе ни една човѣческа душа, но подобно мѣсто нѣма. Какво ща да права?“ — „А дѣ си намислила да идешъ?“ испиталъ уйката и нѣколко едри сълзи капнале на гърдите му. — „Азъ сжмъ намислила да ида тамъ, дѣто ма не познаватъ и дѣто са не грижатъ нито за моята душа, нито за моето спасение, нито за моите грѣхове. Моето положение е такова, щото даже и братското участие бode сжрцето ми...“ Уйката са старалъ отъ сичкото си сжрце да утѣши нещастната жена и разказалъ ѝ множество примѣри даже и изъ евангелието и изъ житиетата на свѣтните; но Стана го не слушала, не обжрщала никакво внимание на неговите утѣшителни думи, не влазяле въ сжрцето ѝ неговите добри свѣсти... Нейните мисли въ това време биле далечъ. На другиятъ денъ тя оставила Орѣхово, безъ да каже на уйка си „сбогомъ“ и безъ да го поблагодари за неговиятъ хлѣбъ и соль... Кой знае какавъ камакъ е лѣжалъ въ това време на сжрцето ѝ.

XI.

Когато Станините брате довѣдоха Найденча въ градътъ ни, то азъ ги помолехъ да го дадатъ мене. — „Нека поживѣе нѣкой година при мене съ моите дѣца, а послѣ правете съ него каквото ви господъ научи, казахъ азъ. — У васъ нѣма съ кого да си поиграе и съ кого да си поджрдори дѣтенцето... Дѣдѣта безъ игра не могатъ, — не растатъ.“ Пристанаха. Обѣщаха са да ми даватъ по петдесетъ гроша на месѣцътъ да го глѣдамъ и да го храна. „По-добре е да бѣде при мене, нежели при своите уйчове,“

си помислихъ азъ. И его, расте мой Найдено и расте, — осмата годинка му настана вече. Единъ денъ, когато азъ мислехъ да излѣза на пазарѣтъ и да купя едно друго за къщата си, влѣзе единъ влашки българины и подаде ми едно писмо и едно вързопче. — „Отъ кого е?“ попитахъ азъ. — „Отъ Стана,“ отговори българинытъ. Азъ отъ радостъ изпуснахъ вързопчето. „А дѣ е тя? какво прави? здрава ли е? жива ли е? питахъ азъ до толкова бързо, щото той нѣмаше време и да ми отговори. — „Въ писмото са говори сичко,“ каза той и трѣгна да си върви. — „Постой, почѣкай, влѣзте вътре,“ го молѣхъ азъ. Не пожела да влѣзе. Когато си отиде, азъ повикахъ изъ училището едно отъ моите момченца, — не можахъ да са утърпа до вечерта, — и дадохъ му писмото да ми го прочете. Стана ми пишеше така: „Мила и драга моя кумо! Азъ още живѣя и още тѣгна на свѣтътъ. Научихъ са, че моето дѣте са намира у тебе и че братето ми ти плащатъ за него петдесетъ гроша на месѣцътъ да го хранишъ... Испроваждамъ ти десетъ турски жлтици за двѣ години. Ти трѣба да върнешъ на братето ми оние пари, които сж ти заплатиле за него. Азъ не желая да хранатъ чужди хора, — ако и да ми сж брате, — дѣтето ми, което са е полвило на тоя свѣтъ безъ тѣхното благословение. Прегърни Найдено като втора майка. Пращамъ му малко дрѣшки. Прости ма.“ А дѣ живѣе и какъ живѣе ми не казва! Криво ми стана, — азъ сѣкога сжмъ я обичала. Отъ мене не би трѣбало да крие!.. Но човѣческите нещастия нѣматъ край. Щомъ азъ са поутѣшихъ малко, щомъ са извѣстихъ, че Стана е жива и здрава, то и други нещастия ми показаха роговете си.

X.

Единъ денъ старата дойде при мене и каза ми, че ще иде на лозето. — „Азъ мисла да заведе и дѣцата, ми каза тя. — Нека си поиграятъ малко. Пусте и твоите...“ Азъ пристапахъ. За парите и за писмото азъ още нищо не бѣхъ ѝ говорила, — чѣкахъ по-сгодно време. Заведохъ ги... Боже, никога нѣма да заборава тоя денъ! Вечерта азъ излѣзохъ да са порасхода вънъ изъ градѣтъ и да дочѣкамъ дѣцата си... Глѣдамъ, върви Стапина майка, а около нея са събрале стотина души наши граждани и гражданки... Преди тѣхъ върватъ моите дѣца. „А дѣ е Найдено?“ извикахъ азъ. Старата захвана да си скуба косата, да плаче и да нарича. „Какво са е случило!“ — „Найдено са удави въ Дунавѣтъ, ми отговориха. — Стоялъ сж твоите дѣца на брѣгѣтъ и глѣдалъ какъ рибарете ловатъ риба... Извѣднашъ шумбуръ... Твоите дѣца извикале, а старата оставила работата си и дотърчала тутакси... Глѣда камъ Дунавѣтъ, камъ когото ѝ сочиле дѣцата ти, и видѣла само главицата на дѣтенцето, — ту са показва, ту са скрива... Спуснале си рибарете и извадиле го... Вжртѣле го, нагрѣвале го, люшкале го — нищо не помогнало...“ — А дѣ сж го дѣнале?“ попитахъ азъ. — „Оставиле го въ лозята, ми отговориха. —

Старата отива да повика попѣтъ.“ Азъ оставихъ дѣцата си на хорските рѣце и спуснахъ да тичамъ, като луда, камъ лозята; а на срѣща ми иде Параскеа Лапацалото. — „Добаръ денъ,“ ми казва. — „Далъ ти богъ добро!“ ѝ отговорихъ. — „Азъ мисла, че бабата е хвърлила унучето си сама въ Дунавѣтъ,“ каза тя. — „Мълчи, Параскево, и не говори такива думи,“ казахъ азъ, но и на моето сжрце са появи нѣщо си... — „Ако ми не вървашъ, то попитай дѣцата си,“ каза тя и замина си. „Какво ща да ги питамъ! си помислихъ азъ. — Ако тя са е рѣшила да направи тѣкова нѣщо, то не ще да го направи предъ очите на дѣцата ми.“ Отидохъ на лозето и намѣрихъ Найдено чакъ колѣнъ на тревата: косицата му пхна съ пѣсакъ, очите му полуотворени, образчето му сивѣо, а устниците му блѣдни... Сиротото мое дѣтенце! На другиятъ денъ го закопахме. Единъ отъ уйчовете у даже позаплага... Плачеше и баба му. Азъ я глѣдахъ въ очите и старахъ са да прочета на лицето ѝ баремъ що-годе... Не можахъ. Или тя уиѣшела да скрие крайовете, или азъ не бѣхъ още опитна... Кѣй знае? Распитвахъ и дѣцата си... И тие нищо не можаха да ми кажатъ. Изъ тѣхните думи азъ разбрахъ само, че тие не сж видѣле съ очите си когато Найдено е падналъ въ водата... Хората забрбориха изпово. Едни обвиняваха бабата, други сиповете ѝ, трети мене, а четвърти непокорността на дѣцата... За Стана никой нищо не говорѣше вече... Намѣриха са даже и такива праведници, които говорѣха, че Стана е свѣта и чиста душа, а майка ѝ и братето ѝ сж извѣнъ свѣтътъ. — „Ако тие да би биле добри и честни, то Стана не би направила такавъ голѣмъ грѣхъ,“ говорѣха едни. — „Преди двѣ години старата пропѣди дѣщеря си, а сега удави унучето си“, говорѣха други. Идете послѣ това и познайте хорските сжрца.

(Продължава са).

ЗА ДОИСТОРИЧЕСКИТЕ ВРЕМЕНА.

И така, човѣкътъ, животните и растенията измѣняватъ не само своятъ цвѣтъ, но и устройството на своето тѣло, ако са пренесатъ отъ едно мѣсто на друго, отъ единъ климатъ въ други и изъ едни условия въ други. Между планиската и полската круша, между брезата въ арахангелската губерния и брезата на балканския полуостровъ, между нашите орѣхи и киевските орѣхи-недораслени, между сибирските жители и славяните и пр. сжществува голѣмо различие. Да приведеме още единъ примѣръ. Сѣки вече знае, че между кучегата изъ една порода и кучегата изъ друга порода сжществува голѣмо различие, но никой отъ насъ не може да каже, че финето не е куче и че между вълкѣтъ и палето не сжществува неопровржимо сходство. Но видоизмѣненнията произхождатъ и по неизвѣстни намъ още причини. Ние казахме вече, че между кучегата сжществува голѣмо различие, ако и да знаеме, че овчарските кучета и финетата живѣятъ въ еднакавъ климатъ и подъ еднакви жизненни условия. Подобни явления са срѣщатъ и между хората. Ние

знаеме, че въ една мѣстност, въ едно село потъ едни родители са раждатъ различни (руси и чернооки, ниски и високи, дрѣбни и едри, хубави и грозни, черни и бѣли) дѣца, но, знаеме и това, че множество отличителни особености преминаватъ и отъ едно поколѣние въ друго. Така, на примѣръ, множество уроди, които иматъ на краката си по шестъ пръста, които сж купи или кривокраки и които иматъ по лицата си брадавици или червени бѣлѣзи, раждатъ такива сжщо дѣца. Тие особености са продължаватъ по нѣкогашъ чрезъ нѣколко поколѣния. По думите на Каирла Фокта, въ началото на сегашното столѣтие въ Суффордъ са родилъ такъвъ единъ човѣкъ, по име Ламбертъ, у когото сичкото тѣло било покрито съ рогообразни, около $\frac{1}{2}$ пръстъ дълги, наросте (excroissance). Тая особеноостъ била предадена на дѣцата му и не изчезнала и въ третѣто поколѣние. Въ Коприница живѣе Тончо Герджинтъ, който бѣше ималъ кривокрака баба, който има кривокраки дѣца и който е и самъ кривокракъ. Въ сжщото село сжествува цѣло едно семейство, което има по шестъ пръста на краката си. Подобни уродства са случватъ почти ежедневно. Въ сгадотъ на Тодора Доганова сжществуваше такава крава, която раждаше бѣли, като памукъ, тѣлци. У х. Петаръ, въ Пиротъ, са родило едно ждребе, което имало на главата си малки рогове покрити съ козина, каквито обикновенно биватъ у кошутите. Това ждребе било убиео отъ овчерете, които мислиле, че неговиятъ животъ ще да принесе нещастия на стопанинѣтъ имъ. Подобни примѣри ние можеме да приведеме цѣли стотинки. Между овцете на единъ ромжски българинъ, въ двестикѣтъ Олтъ, сж са появили овце съ крив крака. „Краката имъ сж до толкова крив, щото вжлната имъ са вдѣче по земята,“ пи каза единъ очевидецъ. Лауренцъ мисли, че ако мъжѣтъ и жената сж еднакво наклонени да отстъпатъ отъ своята организация, то трѣба да сжставатъ нова човѣческа разновидностъ, — такава разновидностъ, която вече за сѣкога ще да удържи своиятъ характеристически признакъ. Разбира са, че науката и до днешниятъ день не е още изрѣкла своята послѣдня дума за горѣазанните явления, слѣдователно ние ще да кажеме кратко и ясно, че ако природата не свои на едно мѣсто, то измѣненята трѣба да са зематъ за законъ. Изъ сичкото това ние ще да сжставиме заключение, че ако човѣческиятъ родъ въ сегашното време и да не е еднакъ, то неговите особености сж произлѣзле по законите на самата природа, която постоянно са измѣнява и която измѣнява и своите части, т. е. растенията, животните и човѣците. Но да оставиме това и да продължиме своето обзрѣние. Лингвистиката илц воите изслѣдования за езиците у различни народи ни довожатъ до сжщата мисаль. Въ послѣдните седемдесетъ години тие изслѣдования сж успѣле да са нарѣкатъ наука, ако тая наука и да е още младенческа. Филологите дѣлатъ човѣческите езици на класове. Така, на примѣръ, оние езици, които иматъ между себѣ си значително сходство и които сж близки въ географическо отношение, тие раздѣляватъ на подсемейства, а подсемействата сжставяватъ между себѣ си семейство, слѣдователно, по-тѣхните думи, тие произхождатъ отъ единъ корѣн или изъ единъ источникъ. Това сходство са нарича племенно. За да опознаеме колко-годе нашите читатели

съ тая бждща наука, ние сме длжни да направиме нѣколко значителни отстъпки отъ своятъ предметъ.

Индо-европейското семейство, по своите географически граници, има такава разновидностъ, която го е наградилъ съ приятенъ видъ и съ бѣло лице. Това племе са нарича кавказско. Филологите ни увѣряватъ, че това семейство захваща своето начало въ Индия, преминува отъ тамъ чрезъ Персия въ Европа и населява я сичката, освѣнъ Унгария, Бискани (провинция въ Испания) и Финландия. Неговите подсемейства сж: санскритскитъ или древнѣо-индийскитъ езикъ, персидскитъ, келтскитъ, славянскитъ, готскитъ и пелазгийскитъ. Отъ славянскитъ езикъ произхождатъ българскитъ, сръбо-хорватскитъ, словѣнскитъ, словакскитъ, чехскитъ, лужичскитъ, полскитъ, рускитъ и мало-рускитъ; отъ готскитъ произхождатъ скандинавскитъ (норвежскитъ и шведскитъ) и тефтонскитъ (нѣмскитъ, голандскитъ и англо-саксонскитъ); отъ пелазгийскитъ грѣцкитъ (заедно съ ново-грѣцкитъ) и латинскитъ (заедно съ неговите видоизмѣненія, т. е. съ французскитъ, италиянскитъ и испанскитъ). Ромжнскитъ езикъ така сжщо произхожда отъ латинскитъ, ако той и да е претърпѣлъ ограншо измѣнение отъ славянското влияние въ послѣдните десетъ столѣтия. Келтскитъ езикъ преди двѣ хиляди години е билъ езикъ на доволно значително племе, което днесъ живѣе само по шотландските гори, въ Ирландия, въ Валлисъ, въ Корваллисъ и въ нѣкои части на Франция. Второто семейство са нарича сирійско-финикійско, отъ което произхождатъ еврейскитъ, сирійско-халдейскитъ, арабскитъ (заедно съ турскитъ) и абисинскитъ езици, и което господствува преимущественно въ страните на западъ, и на югъ отъ Сръдиземноморе. Слѣдъ тѣхъ слѣдува африканското семейство, на което езиците, спорѣдъ както говорятъ нѣкои учени, така сжщо иматъ нѣкое сходство, както въ отдѣлните думи, така и въ граматическите форми. (Разбира са, че това мѣние и до днесъ още остава нерѣшенъ въпросъ, както и множество други филологически предположения). Четвъртото семейство сжставяватъ езиците на Полинезия (Океания). Тие езици са простиратъ отъ западниятъ брѣгъ на Мадагаскаръ чрезъ индийскитъ архипелагъ, преминуватъ презъ Австралия, занимаватъ западната частъ на Тихиятъ-океанъ и заключаватъ въ себѣ си малайскитъ диалектъ, който населява частъ отъ Индия. Това семейство стои до толкова близо до африканското, щото докторъ Лайдентъ и мнозина други му не даватъ отдѣлно преимущество. Петѣто семейство е китайското. Това семейство занимава Китай и сръдния и сѣверна Азия. Отличителните свойства на китайскитъ езикъ са сжстоятъ въ едносложни думи, изъ които е той сжставенъ. Въ тоя езикъ не сжществуватъ граматически форми, освѣнъ нѣкои преимствания и ударения, които измѣняватъ смисальта на думите. Въ китайскитъ езикъ не сжществуватъ и нѣкои сжгласни букви, които играятъ такава важна рола въ другите езици, на примѣръ, *b, d, r, v, и z*. Ето защо китайците не могатъ да изучатъ правилно европейските езици. „Ако китайците и да сж достигнале до висока степенъ въ умствено отношение и ако съ нѣкои важни открития и да сж преварили европейците, говори Карлъ Фоктъ, но въ това сжщо време езикѣтъ имъ за чудо и за при-

казъ прилича на бърборение отъ малки дѣца или отъ глухонѣми хора.“ Последнѣното семейство сѣставляватъ американските езици, т. е. езиците на туземните американски племена, които още не сѣ са смѣсали съ европейците. Разбира се, че ние привождаме гореказаните раздѣления и подраздѣления на езиците и на племената не като естествоиспитатели, а като историци, защото природните науки и до днесъ още не сѣ изрѣкле своята послѣдняя дума за тоя твърде важенъ въпросъ. А. Палховски прави за това важно дѣло слѣдующата забѣлжка: „Ние мислиме, че не филологията ще да пролѣе свѣтлина на физиологията, а наопаки естествените науки сѣ джѣлжи да освѣтлятъ съ естествена свѣтлина филологическите изслѣдования.“ По мнѣнието на тоя ученъ естествоиспитателъ, човѣческите езици иматъ такова сжщо сходство, каквото и човѣческите типове. Ако африканците се отличаватъ отъ европейците по своето тѣлесно устройство и по своята кожа, то трѣба да се отличаватъ и по граматическите форми на езикътъ си. Разбира се, че и тие особености произхождатъ отъ оние условия, покрѣди които живѣе това или онова племе. Ако дебѣлите устни на негрѣтъ (арапинѣ) не сѣ въ сжстояние да произнесатъ правдоно буквите п, йо, и ю, то гърлевитѣ звукове у това племе сѣ развити до невѣроятна степенъ. Така, напримѣръ, буквите г и х негрѣте произнасятъ съ гърлото си до толкова силно, щото сжрбинѣтъ би употребилъ голѣми усилия да ги произнесе. Но да оставиме това. Ние пишиме не зоологическо изслѣдование, а обзорѣние на доисторическите времена, слѣдователно сѣко едно распространение за тоя въпросъ би билъ въ това отношение напразенъ. За произхождението на човѣкътъ и за сходството на народите ние мислиме да поговориме на друго мѣсто, а сега ще да се органичиме само съ доисторическия животъ на човѣчеството и съ распространението на цивилизацията. Старата историография и филологията са стараятъ да ни докажатъ, че умственното развитие на човѣчеството е получило своето начало изъ Индия и че първоначалните хора сѣ живѣле преимущественно въ тие крайове. Разбира се, че тие предположения и до тая минута не сѣ подкрѣпени съ неопровержими, даже и съ умопостижими факти. Подъ руководствомъ на здравиятъ разумъ ние твърде лесно можеме да дойдеме до такова заключение, че ако всецѣлната природа е въ сжстояние да измѣнява предмѣтите, да унищожава единъ животъ и да сжздава други сжвѣсѣмъ отличителенъ отъ първиятъ, то тя е била въ сжстояние да сжздаде и жителите на стариятъ свѣтъ отдѣлно отъ жителите на Америка или на Австралия; а ако е сжщото това така, то и цивилизацията у китайците е могла да се развие безъ никакво заимствование и подражание, както и цивилизацията у американските индѣйци. У Катлина е приведенъ за това дѣло твърде важенъ примѣръ. Тоя пътешественикъ намѣрилъ въ отдалеченните сѣверо-западни мѣстности на Америка не твърде многочисленно племе, което живѣло въ укрѣпенно село, посрѣдъ другите индѣйци, и безъ никакви сношения съ бѣлѣте, т. е. съ европейците. Това племе са занимало съ художества, имало понятия за удобства на животътъ, даже и за нѣкои роскошества, и представляло таква прогресивни нрави, щото принадлежащите на това племе членове на-

ричаде себѣ си „вѣжливи и приятни мандани“. Освѣтѣ това, тие хора биде доволно гиздани и представляле сѣдина между индѣйците и европейците. Това племе погнало слѣдъ време отъ принесенната изъ цивилизованна Европа шаруда и отъ истрѣбителното оръжие на завоевателите. Съ една дума, и тука са повторили оние сжщи груби насилия, отъ които сѣ погнале по-голѣмата частъ отъ цивилизованните старовременни народи въ Азия и въ Европа.

(Продѣлжава се).

БОЛѢСТЬ.

Отъ погрѣшните понятия за болѣстите сѣ са родили и погрѣшни идеи за сѣдствата, съ които сѣ са лѣчили разнообразните човѣчески страдания. Въ течението на човѣческата история сѣ са появили различни личности, които сѣ измѣняле цѣлѣтелни методи и лѣкове единъ отъ други по-чудни и по-смѣшни. Така, напримѣръ, единъ сѣ мислѣе, че сѣка една болѣсть трѣба да има своя лѣкъ, слѣдователно щомъ са появила нѣкоя болѣсть и щомъ лѣчителите се запознавале криво-лѣво съ нея, то употребявале силките си сили да ѣ намѣратъ лѣкътъ; а други напроливъ, — както и алхимистите, които сѣ търсѣле своятъ философски камакъ, съ който сѣ искале да преобразатъ сжчките метале на злато, — сѣ търсѣле такавъ единъ лѣкъ, съ който да могатъ да изцѣратъ сжчките болѣсти, и рекомандовале сѣ за такавъ камфората и други медикаменти. При избиранѣето на лѣковете, медиците сѣ са ръководѣле по двѣ начала: единъ за да испжлнатъ принципътъ „противните лѣкове цѣратъ противните болѣсти“ (Хипократѣ), сѣ търсѣле такива вѣщества, които, като произвѣдатъ бжркотии въ тѣлото, да изгонятъ оние бжркотии, които е произвѣла болѣстьта, слѣдователно едната бжркотия да надвие на другата и да ѣ изгони изъ тѣлото; а други, за да испжлнатъ принципътъ „извѣстни лѣкове цѣратъ подобните на себѣ си болѣсти“, сѣ търсѣле и търсѣтъ такива лѣкове, които да произвѣдатъ слѣдствия подобни на симптомите на болѣстьта, които да бждатъ по-силни отъ тѣхъ, и съ тоя начинъ да ги изгонятъ. А сжвременната медицина, ако и да основава своите цѣлѣтелни сѣдства на сжвѣсѣмъ други начала и ако да лѣчи съ сжвѣсѣмъ друга метода, не е още дошла до онова желателно време, въ което сжчките нейни апостоле да тржнатъ по единъ пътъ и да приематъ единъ исти начала. Напротивъ, и до днесъ още сжществуватъ омеопати, баумшайгисти, магнетисти др. т. шарлатане, които лѣчатъ безъ никакви разумни начала. Сжвременната рационална медицина при лѣченѣето на болѣстите се ръководи по законите на природата и старае се да докара разбжрканните физиологически дѣйствия на тѣлото въ тѣхното нормално положение, като отправява своите сѣдства право или косвенно сѣщо причините и сѣщо лѣвните поврѣди отъ болѣстьта. При сжчките голѣми прогреси, които е направила медицината въ послѣдните времена, лѣчителната ѣ частъ е останала назадъ сравнително съ напѣдокътъ въ другите нейни клонове. Но това никакъ не врѣди на положителните истиии, които са приѣматъ за такова нѣщо, което е опитано и потвѣржено съ добри изслѣдования. По ние

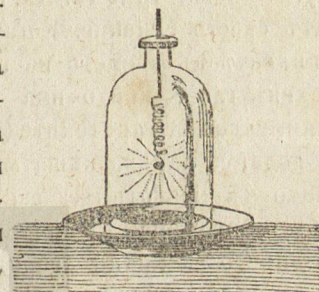
казахме по-горе, че рационалната медицина отправя своите средства против причините на болестите и против физическите повреди, причинени от тях; а за да отправя човъкъ цѣлители средства против физическите повреди на тѣлото са изискват доста обширни познания, които не може сѣби да знае, и отъ тука произлиза нуждата за докторе. Но за да знае човъкъ горе-доле причините на болестите и да ги отбѣгва, това е възможно за сѣкиго. Ето защо азъ са рѣшавамъ, като изостава онсвова, което е длъженъ да знае само докторътъ, да изложи на кратко причините на болестите до колкото ми допуща мѣстото въ една газетна статия. Причините на болестите сѣ твърде много и сѣмъ различни. Сичко, което са намира около човъкътъ, и сичко, което служи за поддържане на здравето му, твърде лесно може да са преобърне въ причина за болуването му, щомъ той не успѣе или не пожелае да употреби въ животътъ си нужните за здравето му елементи и да са упави отъ многочисленните недостатъци и отъ излишните за опазването на здравето нужди. Храната, която е толкова ползвна за животътъ, щомъ не е употребена толкова и не е такава, каквато трѣба да е, са преобразява на ядъ и произвежда доста тѣжки болести. Дрѣхите, които сѣ така сѣщо твърде нужди за поддържането на тѣлесната топлина или на здравето, ако не изпълняватъ хигиеническите условия, ставатъ така сѣщо причина на много болести. Причина на много болести сѣ и незгодните или лошаите, т. е. мокрите, ниските, смърдящите и пр., жилища. Нерѣдовните занимания и почти сѣки занаятъ, който са употребява безъ мѣра, е вредителенъ въ много отношения. Училищата, тие огнища на образованието, ако нѣматъ добри сгради и ако разпорѣждането ва часовете е лошаво, ставатъ причина на такива болести, които правятъ безполезни трудовете на учащите си въ тяхъ, като имъ скъсяватъ дните и като ги отниматъ възсрдата на надѣющите са отъ тяхъ. Даже и мѣстата, въ които човъкътъ отива да си прави своите молитви и да търси утѣшение въ смърбно време, а така сѣщо и оние, въ които отива да премине по-охално свободните си часове, сѣ причини на болести, ако са не изпълняватъ нѣкои и други условия, които са изискватъ отъ хигиеническите правила. Но освѣнъ гореказаните причини, здравето на човъкътъ са преобрѣща на болѣсть и отъ влиянието на физическите агенти, напимѣрь, отъ извнрѣдната топлина или отъ извнрѣдния студъ; отъ влиянието на силната свѣтлина или отъ лишението отъ нея; отъ струпването на едно мѣсто много или малко електричество въ атмосферата и проч. При сичките тие ние трѣба да прибавиме различните влияния, които иматъ на здравето дѣтото, пролѣтъта, есенята, зимата, мѣсечността, климатътъ и проч. Изъ сичкото това ние видете, че причините, които могатъ да раскѣсатъ основите на здравето, сѣ твърде многочисленни и че сѣба отъ тяхъ сама или сѣединена съ една или съ повече други, полѣка или изведиашъ, работатъ и приготвяватъ пътътъ на болѣстѣта. Разгледването подробно тие дѣла е твърде интересно и твърде нужно за оногова, който иска да ги отбѣгва и да си упави здравето, за това—сѣ цѣлъ да бѣда колкото ми е възможно по-полезенъ на читателите,—азъ ща сѣдвувамъ да имъ давамъ отъ време на време по нѣколко кратки и точни понятия за

предпазването отъ болѣстѣта или за тѣхното излѣчение, които, вѣрвамъ, ще бѣдатъ доста полезни за сѣкиго, който и да би са ръководилъ по тяхъ.

КРАТКИ ПОНЯТИЯ ЗА ЗЕМЛЕДѢЛИЕТО.

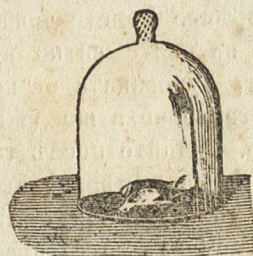
Но да продължиме своите опити. Въ кислородътъ могатъ да горатъ не само оние тѣла, които обикновенно горатъ на въздухътъ. Така, напимѣрь, ако ние да би спустили въ нѣкое стѣкленце, което е напълнено съ кислородъ, тѣмко желѣзо, то ще да видиме, че и тоя металъ ще да изгори. Тоя опитъ са произвежда така. Зематъ желѣзна парчица и увиватъ и като свърделъ, а на долниятъ ѝ край напѣзватъ запалена прахъня и спущатъ я въ стѣкленцето.

Най-напредъ гор прахънята, а послѣ пламникътъ преминува и на желѣзото, и то тутакси захваща да гори и да парека отъ

себѣ си блѣстѣщи искри. Трѣба да кажеме и това, че въ кислородътъ сѣко едно тѣло гори много по-бързо много по-силно и много по-яр-

ко, нежели въ въздухътъ. Разбира са, че ако въздухътъ да би билъ сѣставенъ само отъ кислородъ, то тѣлата би горѣле и въ него така сѣщо, както и въ стѣкленцето; но въ него са намира азотъ, който е противенъ на сѣко едно горѣние. Знайте и това, че въ въздухътъ са намира четирѣ пѣти повече азотъ, нежели кислородъ. „А защо и за какво е на природата тоя азотъ, когато той нѣма въ себѣ си никакавъ животъ?“ ще да попитате вие. Науката ни разказва, че ако въздухътъ да би билъ сѣставенъ само отъ единъ кислородъ, то той би изгорилъ сичко, щото са намира на земята. Да направиме още два опита. Ако ние напълниме стѣкленъ капакъ съ кислородъ и да туриме подъ него нѣкое животно, то ще да видиме, че това животно ще захване да дѣха много по-свободно, че ще да бѣде весело и че ще да живѣе бързо, но слѣдъ малко време ние ще да забѣлѣжиме, че въ него са появява изнрѣдна топлина, която прилича на трѣскаво състояние, и че неговиятъ животъ угасва необикновенно бързо, четато животно е проживѣло вече своятъ вѣкъ. Ако въ това сѣщо време ние туриме друго нѣкое животно подъ такавъ единъ капакъ, който е напълненъ съ азотъ, то това животно ще да умре тутакси. Сѣщото произвежда и съ растенията. Ако за животните е потребенъ кислородъ смѣсенъ съ азотъ, то за растенията е нуженъ въгле-

родъ смѣсенъ съ азотъ. Но вие знаете вече, че въздухътъ е най-главната храна, която е необходима за сичките жива същества; а

сичкото това ни накарва да кажеме, че природата е направена така, щото изъ нея не може нищо да са изхвърли и нищо да са унищожи. Кислородътъ е сѣздаденъ за животните, въгленната кислота за растенията, а азотътъ за уравновѣшането и на едното, и на другото.

Да попитаме сега химията: потребен ли е азотът и за други неща. Тая велика наука ни разказва, че сичките тѣла, които растат и съществуват въ природата (органическите тѣла), могат да са раздѣляни на два класа. На първият клас принадлежат така наречените азотисти тѣла, които са съставени отъ въглеродъ, кислородъ, водородъ и отъ доволно значителна частъ азотъ, т. е. главните части на животните и семената на растенията; а на вторият — безазотистите тѣла, които са съставени изъ същите елементи, но които съдържатъ въ себѣ си твърде незначителна пропорция азотъ, т. е. дойта и въобще сичките растения. Ако азотъ и да са намира изобилно въ въздухътъ, но той твърде трудно са съединява съ другите елементи, слѣдователно въ природата са срѣщатъ твърде малко самобитни азотисти тѣла. Азотътъ са съединява съ другите тѣла само тогава, когато тие захватватъ да свършватъ своето гниение. Когато подородътъ и азотътъ са съединяватъ въ времето на гниенето, то образуватъ другъ единъ газъ, който има остра меризма и който са нарича аммиакъ. Въ апотеките (свицарните) той газъ, смѣсенъ съ вода, са нарича пишатренъ спиртъ. И така, хранителното за животните растение трѣба да съдържа въ себѣ си голѣма пропорция азотисти вещества. Ако растението са храни добре, то въ него са намира голѣмо количество отъ тие вещества, и обратно. Най-много азотисти съединения произхождатъ въ онова време, когато гниятъ органическите тѣла. Колкото повече азотисти съединения попадатъ въ растението, толкова то става и по-плодородно. Ето защо земледѣецътъ е длъженъ да тори земята си. Растенията, които са порасле на онай нива, която е имала малко азотисти тѣла, даватъ почти толкова и такава също величина семе, както и оне растения, които са порасле на наторената почва; но семето на първите има по-малко азотъ, слѣдователно то е и по-малко хранително, по-легко и по-евтино отъ първото. Да кажеме нѣколко думи и за въглеродътъ или за въгленътъ. Когато изгори нѣкое дърво, то отъ него остава зола и нѣкои газове, отъ които природата създава пново дърво, слѣдователно сѣко едно растение е съставен отъ двѣ вещества: 1) отъ лѣтущи вещества, които са състоятъ отъ въгленъ и вода, и 2) отъ велѣтущи, които са състоятъ отъ зола. Да направиме единъ опитъ и да видиме какъ са разлага въгленътъ и какъ влазя въ съставътъ на дървото. Изкопайте осторожно нѣкоя тревица заедно съ корѣнтъ ѝ, наприкладъ, една глава лукъ заедно съ неговата луковича и съ неговите корѣне въ онова време, когато той захване да пуца зелено перо и когато у него са появятъ вече корѣне. Земете чаша, налейте въ нея вода, а въ водата насипете ситно истъченъ въгленъ. Послѣ това спуснете луковичата съ корѣните въ чашата. Лукътъ ще да расте добре и ще да пусне нови корѣне и ново зелено перо. Измийте послѣ това корѣните и разрѣжете ги. Въ нѣма да намѣрите въ растението ни най-малката частица отъ гореказанниятъ въгленъ, слѣдователно той е длъженъ по-напредъ да са преобрази на земя или на газъ, а послѣ вече да бѣде хранителенъ за растението. Освѣнъ сичкото гореказанно, въ растенията са намира сумнуръ (тюкюртъ), солъ и фосфоръ. Ако да не би билъ фосфорътъ, то семето на растенията не би могло да са развие. Фосфоръ са намира почти въ сичките почви, но

въ незначително количество, слѣдователно земледѣецътъ е обязанъ да увеличи и тоя необходимъ за растенията газъ. Но ние казахме вече, че растението са храни не само изъ земята, но и изъ въздухътъ, слѣдователно то приемава онай също храна, която е оставена на земята и въ въздухътъ отъ тѣлата на неговите умрѣле вече дѣди и прадѣди. Извѣстно е вече, че золата е една отъ най-силните торове. Ако земете западенъ въгленъ и да го спусните въ нѣкое стъкло, пълно съ кислородъ, то той ще пламне като барутъ и отъ него нѣма да останатъ никакви слѣди. А дѣ са е той дѣналь? Той са е съединялъ съ кислородътъ и образувалъ е другъ единъ газъ, който са нарича въгленна кислота. Но тоя газъ има и други източници. Когато животните дхатъ или когато органическите тѣла гниятъ, то отъ тоя процесъ са появява така също въгленна кислота, отъ която са хранатъ растенията; а зелените части на растенията испущатъ изъ себѣ си кислородъ, който е потребенъ за животните и за човѣкътъ. Но за да изгине по-лесно онай храна, отъ която са хранатъ растенията, не е потребно съединение съ въздухътъ или съ кислородътъ, слѣдователно земледѣецътъ е обязанъ да обърне своето внимание най-напредъ на това важно дѣло. „Ето защо, говори Хартвигъ, земледѣецътъ е длъженъ, когато оре земята, да облеги тоя съединение, защото колкото той оре по-дълбоко, толкова и въздухътъ прониква по-дълбоко въ браздите му и въ торѣтъ му и ускорява процѣстъ на гниенето, което е нужно за растението. Умниятъ и внимателниятъ земледѣецъ трѣба да са постараетъ да отвори на кислородътъ пътъ и да го накара да му бѣде полезенъ, а невнимателниятъ и ленивиятъ ще да му препятствова да изпълни своята обязанность и съ това ще да отстрани благотворното влияние отъ своите запустени полета.“ Съ една дума, правилата или законите на природата ни изнасятъ слѣдующето правило: „Умрѣлите растения и животни и испражненията на послѣдните падатъ на земята, гниятъ, смѣватъ са съ водата и смегчаватъ са, а корѣните на растенията ги поиматъ въ себѣ си и внасятъ ги въ растението. Отъ друга страна листата на растенията добиватъ изобилна храна изъ въздухътъ.“ И така, растенията, както и животните, са хранатъ отъ живи вещества. Да потвърдиме своето заключение съ нѣколко доказателства. Ако смѣсиме съ земята, на която мислиме да посѣеме, органически въщества или торъ, който е произлизалъ изъ живи вещества, то на тая нива ще да са роди повече, нежели на другите. Въ гористите мѣста, дѣто постоянно гниятъ листе или различни треви, земята почти сѣкога бива черна и плодородна, слѣдователно опитните земледѣлци я употребляватъ въ извѣрѣдни случаи, т. е. тие сѣятъ по нея такива растения, които не могатъ да растатъ и да дадатъ плодъ на друго мѣсто. Но и тука са появява единъ твърде важенъ въпросъ. Само изъ органически въщества ли е съставена тая земя или въ нея са намиратъ и други примѣси? Ако земеме една доволно голѣма буца черно-земъ, да я изсушиме и да отдѣлиме отъ земята органическите въщества, то ще да добиеме гнила, пѣсакъ, варъ и др.; а ако претѣглиме органическите въщества, то ще да намѣриме, че тие са отнасятъ къмъ другата примѣсъ като 4 или като 5 камъ 100, т. е. ако

въ горекъзанната буца са намѣратъ 100 бки примѣси, то органическите вѣщества ще да останатъ не повече отъ 4 до 6 бки. Да помислиме надъ това явление и да продължиме своите разсѣждения. Сѣки отъ насъ знае, че житото или тревите спускатъ своите корѣне не твърде дълбоко въ земята. Освѣнъ това, и плодovitата земя повѣкомъ мѣста бива не по-дебѣла отъ една педя, слѣдователно житото или дѣтелината получаватъ своята храна само отъ най-горниятъ пластъ на земята. Ако направиме точна смѣтка и да разгѣдаме колко торъ или колко гниющи органически вѣщества са намиратъ на тая или на оная нива, а послѣ да видиме колко плодъ е родила тая нива, то ще да са увѣриме, че торътъ е по-малко четири пѣти отъ плодовете, които сж са родиле отъ него. Но въ сжсто-яние ли е растението да поглѣне въ себѣ си сичките хранителни вѣщества изъ земята за една година? Освѣнъ това, ние твърде добре знаемъ, че пороете отнасятъ до-вольно голѣмо количество торъ въ рѣките и въ езерата; а голѣмите жары испаряватъ множество органически вѣ-щества, т. е. преобразяватъ ги на газъ. Трѣба да кажеме и това, че отъ тие гниющи тѣла са хранатъ не само растенията, но и множество малки животинки, напримѣръ, бубулечките, червеците и пр., които сж твърде многочис-лени. Кажете ни сега, молиме ви са, отъ дѣ зема рас-тението сичката своя тежестъ, когато то е по-тѣшко отъ оная храна, която му дава животъ? Освѣнъ това, ние говориме тука само за оние плодovити почви, които сж покрити съ органически тѣла или съ черноземъ, а отъ дѣ зематъ храна оние растения, които живѣятъ даже и по скалите? Тие вопросы ние сте длѣжни да рѣшите са-ми. Ние говорихме вече, че въ дървото или въ растението са намира повече вода, нежели други вѣщества; гово-рихме така сжщо, че растението са храни и изъ возду-хътъ. Но ние са отдалечихме отъ своятъ предмѣтъ. Изъ сичкото това, щото казахме по-горе, ние видите доволно ясно, че ако нѣкой отъ насъ пожелае да посади нѣкое растение, то той е обязанъ по-напредъ отъ сичко да уз-нае, ще ли то да намѣри на това или на онова мѣсто потрѣбната за него храна, или ще да гладува и да жа-дува, т. е. ние сме длѣжни да узнаеме намиратъ ли са въ почвата сичките потрѣбни нѣща, които сж необходими за растението. Ако земледѣлецътъ не е разуменъ и опи-тенъ човѣкъ, то той ще да посѣе пшеница на онова мѣ-сто, на което не би намѣрила храна даже и лай-лай-кучицата, а посадилъ би овесъ на оная, на която би са родиле други много по-полезни растения. Разбира са, че сѣлѣците не сж въ сжстояние да произвѣдатъ точни опи-ти надъ оная почва, която сж длѣжни да насѣятъ съ това или съ онова растение, слѣдователно учените земледѣ-чески дружества ставатъ отъ день на день по-необходими и по-желателни за нашето отечество. Но да продължиме своето обзрѣние. Сега ние знаемъ вече, че главната сж-ставна частъ на растенията са сжстои отъ вода и отъ зола, но ние знаемъ така сжщо, че водата е сжставена отъ два газа: отъ лекии и горящи газъ, който са нарича во-дородъ, и отъ тѣжки газъ, който поддържа или който спо-собствува на горенето и който са нарича кислородъ. Ко-гато металътъ рждавъе, той са сжединява съ кисло-родътъ или окисва. Въ природата сжществува такавъ единъ металъ, който са нарича натрий и който, ако го хвърлимъ

въ водата, той си часъ окисва, т. е. огниа кислородътъ изъ водата, слѣдователно водородътъ остава свободенъ и повдига са нагоре като безцвѣтенъ и прозраченъ газъ. Ако сжбереме тоя газъ въ нѣкое стжкленце и да го ос-тавиме да излиза изъ тѣнка трѣбица, а послѣ да го за-палиме отгоре, то той ще да гори, ще да са сжединява съ кислородътъ и ще да образува изново вода. Но ние казахме вече, че животните вдхалъ въ себѣ си кисло-родъ, а растенията възгленна кислота. Когато растенията вдхаватъ въ себѣ си възгленната кислота, то оставятъ въ себѣ си възглеродътъ и испускатъ кислородътъ. Безъ въз-леродъ ни едно растение не би могло да живѣе. Дорде растението не е още изникнало, то получава своятъ възг-леродъ изъ земята, а когато изникне, то изъ въздухътъ. Но кои именно части на растението испускатъ изъ себѣ си кислородъ и припимаватъ възгленна кислота? Дока-зано е вече, че само зелените части на растението, т. е. само листата му, и то само презъ деньтъ, когато грѣе слжнце, испускатъ изъ себѣ си необходимиятъ за живот-ните газъ; а презъ нощта, когато на тѣхъ пада джждъ или роса, тие испускатъ възгленна кислота. Цвѣтътъ на растенията, корѣнътъ имъ и плодовете имъ така сжщо испускатъ изъ себѣ си възгленна кислота. Растенията не би могли да живѣятъ и безъ вода. Ако да не би била во-дата, то множество вѣщества не би могли да са разки-снатъ и да влѣзатъ въ сжставътъ на растенията. Както у животните сухата крѣвъ, безъ вода, не би могла да пж-тува изъ жилите имъ, така сжщо и въ растенията сухата храна не би могла да са мѣсти отъ едно мѣсто на друго по тѣхните части. Ако земледѣлецътъ и да знае самъ, че безъ вода ни едно растение не би могло да сжществува и ако да му сж извѣстни дошавите послѣдствия отъ су-шите, но науката ще да го научи баремъ какъ да са из-бави или какъ да уменши злото. Но това важно дѣло ние ще да разгѣдаме въ слѣдующите глави, а сега ще да поговориме малко по-пространно за движенето на во-дата, защото безъ това обяснение ние не ще бждеме въ сжстояние да разберете слѣдующите поучения. Ако пре-рѣжете нѣкое растение и да поглѣдате на прерѣзанната частъ съ микроскопъ, то ще да видите, че по нея са на-миратъ цѣли стотини каналчета или мрѣжа и, изъ които тече вода. Извѣстно е, че сѣко едно растение е сѣлѣно изъ множество малки мрѣжаци (*). Тие мрѣжаци биватъ различенъ видъ не само у различни растения, но и у едно исто растение, сжобразно съ частта, въ която са тие нами-ратъ. Едни отъ тѣхъ биватъ еколчести, други проджго-вати, трети длѣги, а четвърти приличатъ на трѣбици. Раз-бира са, че тие мрѣжници биватъ до толкова малки, щото на едно мѣсто, което е не по-голѣмо отъ главницата на карѣцата, са намиратъ повече отъ петстотинъ. Въ нѣж-ните и въ младите части на растението на сѣка трѣвица и въ сѣко листо тие мрѣжаци сж пжлни съ вода или съ сокъ. Да видиме сега какъ е могла да влѣзе въ тѣхъ тая вода. Земете нѣкой ягъкъ рибенъ мѣхуръ, очистете го и омийте го. Когато направите сичкото това, то найпжните тоя мѣхуръ съ чиста вода, въ която трѣба да турите до-вольно голѣмо количество сахаръ или вишньови клей. За-

* Подъ име мрѣжакъ ние подразумѣваме оная горбичка, която русите наричатъ кѣточка, французете cellule, нѣмците Zellen. Въ анатомията тя е извѣстна подъ латинската дума cellula.

ЗА ВОСПИТАНИЕТО ВЪ АНГЛИЯ.

вѣжете сега мѣхурѣтъ и турете го въ такавъ единъ сѣдъ, който е пълненъ само съ чиста вода. Глѣдайте сега. Слѣдъ малко време вне ще да забѣлѣжите, че мѣхурѣтъ захваща да са надува, а водата въ сѣдѣтъ ще да остане по-малко и ще да стане малко сладичка. Отъ това вне ще да разберете, че частъ отъ водата изъ сѣдѣтъ е влѣзла въ мѣхурѣтъ, а частъ отъ водата въ мѣхурѣтъ е излѣзла въ сѣдѣтъ; но въ мѣхурѣтъ ще да влѣзе повече вода, нежели изъ мѣхурѣтъ въ сѣдѣтъ, слѣдователно той трѣба да са разшири. Ако сахарната вода е доволно гѣста, то тоя мѣхуръ може твърде лесно и да си пукне. Когато мѣхурѣтъ престане да са увеличава, то ние трѣба да го извадѣме изъ сѣдѣтъ, да го развѣжеме и да пинѣме малко отъ неговата вода. Ако направиме това, то ще да видиме, че неговата вода е еднаква съ водата въ сѣдѣтъ, т. е. че и двѣте води сѣ еднакво сладки на вкусъ. Изъ сичкото това ние трѣба да заключиме, че водата изъ мѣхурѣтъ и водата изъ чаната са размѣщатъ до тогава, дорде не станатъ и двѣте еднакви. Послѣ тоя примѣръ сѣки отъ васъ може да си представи вече, че по тоя сѣщи законъ влѣзатъ и водата изъ земята въ корѣните на растенията, а изъ корѣните тя преминува въ стволѣтъ, въ вѣтвите и въ шумѣнте. Сокѣтъ преминува изъ земята въ растението или въ семето презъ пролѣтъта. Послѣ зимата въ мрѣжащите на дървото и въ семето почти нѣма сокъ, слѣдователно въ тѣхъ оставатъ само твърдите части. Когато земята са размрази и когато изъ горните нейни пластове захване да протича вода, то корѣните на растенията я поематъ и предаватъ и на сичкото растение; тамъ тя размежчава коравите предмѣти и мрѣжащите са напѣлватъ съ гѣстакъ сокъ. Изъ единъ мрѣжакъ сокѣтъ преминува въ други, защото колкото сокѣтъ са изскачва по-нагоре, толкова той става и по-гѣстакъ. И така, водата преминува по сичкото дърво и по сичките негови части. Единъ естествоиспитателъ говори, че растенията приличатъ на сингере или на пѣсачни стѣлбове, които псмузватъ изъ земята голѣмо количество вода. Земете сухъ сингеръ и натопете само едната негова частъ. Слѣдъ нѣколко минути вне ще да видите, че водата ще да са повдигне и ще да напѣлни и най-горниятъ неговъ край. Сѣщото бива и съ пѣсакѣтъ. Натрунайте купъ отъ сухъ пѣсакъ въ нѣкой сѣдъ и напѣйте малко вода на най-долниятъ му катъ. Тая вода ще да са повдигне нагоре и слѣдъ кратко време сичкиятъ пѣсакъ ще да бѣде мокаръ. Когато сокѣтъ въ дървото дойде до листата и до тѣнките пѣрчици, то той става много по-гѣстакъ. Доказано е вече, че той гѣстѣе именно на това мѣсто само за това, защото листата и тѣнките пѣрчици са нагрѣватъ много по-силно отъ слънцето, нежели стволѣтъ, слѣдователно водата изъ най-горните части на растението са испарява и въ него оставатъ само гѣстите части. Разбира са, че ако да не би било така, то водата въ земята и сокѣтъ въ растенията би са уравновѣсиде, както и въ мѣхурѣтъ, слѣдователно и животѣтъ на растението би са прекратилъ. Но ние пишемѣ не физиология на растенията и не химия, а въведение въ землѣдѣлческите науки, слѣдователно нашата длъжностъ е да бѣдеме сега-за-сега по-кратки.

(Продължава са.)

Отъ сѣка една страна азъ сѣмъ принуденъ да дойда до такава заключение: въ Англия нѣма голѣмо различие между животѣтъ на дѣтето и животѣтъ на възрастниятъ човѣкъ: школата и обществото са намиратъ въ едно равновѣсие; никаква стѣна, никакън трапъ ги не отдѣлява една отъ друго; пѣрвата води и приготвява за второто. Момакѣтъ не влѣзатъ въ обществото, както у насъ, изъ нѣкаква си оранжерия (топлица), раздѣлена на правилни кутийки, изъ особена атмосфера и изъ исключителенъ животъ. Него не повѣрѣжда, него не накарва да излѣзе изъ своего естествено положение промѣнението на воздухѣтъ; той е развиватъ не само своятъ умъ, но изучилъ е така сѣщо и животѣтъ. У него не само че сѣществуватъ мисли, но тие мисли сѣ подпѣлно приспособени камъ онзи свѣтъ, въ който той мисли да влѣзе. Въ политиката и въ религията той, още на дванайсето-годишниятъ си възраст, намира готови прѣгове (cadre, черчевата), въ които са помѣща твърде удобно, зашто тие отговарятъ на неговиятъ вкусъ и способности. И така, той много по-лесно избѣгава скептицизмѣтъ, по-бързо добива степенностъ, по-малко са скита и по-рѣдко тѣрси работа сѣобразна съ своите сили. Сичките оные воспитанлици, които азъ видѣхъ въ класатъ, по полетата и по улиците, имаха здравъ и дѣтеленъ, рѣшителенъ и енергиченъ видъ. Очевидно е, баремъ предъ моите очи, че тие въ едно и сѣщо време сѣ и повече дѣца, и повече мѣже, нежели младѣжите у другите народи; дѣца сѣ за това, че тие повече обичатъ игрите и по-малко сѣ расположены да престѣнятъ презъ предѣлите на своятъ възраст; а възрастни сѣ за това, защото сѣ по-свободни и по-способни да управлѣватъ сами себѣ си и да дѣйствуватъ самостоятелно. Противно на това, французскиятъ ученикъ, — а особенно онзи, който живѣе въ самата школа, — е печаленъ, тѣженъ, озлобенъ, хитаръ и без-временно развитъ. Той живѣе въ кафезъ и въображението му са скита по свѣтътъ. Въ сичките тие отношения, въ сичко, што са отнася до образованието на характерѣтъ, — инглизското воспитание е по-добро; то по-вѣрно подготвява камъ животѣтъ и изработва много по-здрава душа).

„Когато азъ намислихъ да напиша своята книга, говори авторѣтъ на извѣстниятъ романъ „Томъ Броунъ“, азъ са старахъ да си представа най-повече распространениятъ типъ на младиятъ инглизинъ изъ срѣдниятъ образованни класъ, когото ми указа моятъ личенъ опитъ, и азъ добросовѣтно представихъ тоя типъ отъ единътъ край на моятъ разсказъ до другиятъ, като са старахъ съ сичките си сили да сѣздамъ добаръ образецъ отъ тоя родъ характери“. Предприятата съ такава цѣль книга е имала громадѣнъ успѣхъ; младежите и подпѣлно зрѣлите хора сѣ узнавале себѣ си въ предлагаемата картина, и ние можеме да са възпользуваме отъ нея, като допустимъ заедно съ авторѣтъ, че ако той и да не е полѣтилъ на оригиналѣтъ, то са е отнесалъ камъ него дружелюбно. Ни Томъ, ни баща му са не грижатъ твърде много за учението. — „Какавъ сѣвѣтъ ща да дамъ азъ нему? пита самъ себѣ си бащата. — Трѣба ли азъ да го посѣвѣтовамъ да бѣде прилѣженъ? Трѣба ли азъ да му кажа, че го испроваждамъ въ училището само за това, да да изучи добре грѣцкиятъ и латинскиятъ езикъ? Не, азъ го испроваждамъ въ училището не за това. Азъ не би далъ нито червено дукато за това, ако той би изучилъ само грѣц-

ките части на думите или на дигаммите, — и майка му така сжщо. А защо и за какво го ние испроваждаме въ училището? Изпърво, за това, защото нему са иска да ходи въ училището. Нека той стане честенъ ингелизинъ, полезенъ, услужливъ и правдолюбивъ джентлименъ и християнинъ — ето ви сичко, щото азъ желая“. И когато Томъ, послѣ нѣколко години, пита самъ себѣ си, защо е той посѣщавъ училището, то си отговаря послѣ кратко размисление така: „Мене са искаше да бѣда първи въ крикетътъ, въ играта на топка и въ сичките други игри, да умѣ добре да управлявамъ своите юмруци, за да защищавамъ своята глава отъ юмруците на сѣки други човѣкъ, отъ джентлимените и отъ простите хора. Мене са искаше да изнеса изъ това училище толкова знание отъ латинскиятъ и отъ грѣцкиятъ езикъ, щото да мога съ честъ да продължа учението си въ университетътъ. Мене са искаше да остава тука послѣ себѣ си такава слава, която да разскаже на бѣдѣщите ученици, че азъ никога не сжмъ притѣснялъ малките и не сжмъ бѣгалъ предъ голѣмите“. Тие думи сж замѣчателни и тѣжре добре виражаватъ обикновенните чувства на бащите и на дѣцата въ Англия. Науката и умственното развитие стои на задната джска: а характерътъ, сжрцето, мжжската сила и физическата живость — на първата. Това воспитание сжздава бойци въ нравствено и въ физическо отношение, съ сичките тѣхни преимущества, но и съ сичките тѣхни неудобства, които сж нераздѣлни съ подобно направление на умътъ и на тѣлото.

Между другите лошасти послѣдствия отъ това образование, азъ трѣба да упомяна за развитието на грубите инстинкти. Първото мѣсто въ училището занимаватъ игрите, ми каза единъ отъ преподавателите въ Итонъ, а второто — книгите“. Сичката гордостъ на момчето са сжстои, както видиме у Тома Броуна, въ това, да бѣде добаръ атлетъ; то провозда три, четири, петъ часа на деньтъ въ шумни и въ усидени упражнения. Въ времето на преварянието въ бѣганята (Hares and Hounds) воспитаниците потаватъ въ продължението на нѣколко часове по пзоранните полета и по тѣреищата въ долините, падатъ въ калъта, губатъ обувката си и излизатъ изъ тие опасности безъ ничия помощ. При игрите на топка (Toot ball), едно отдѣление са спуща и напада на друго, и снова момче, което е паднало найотлоде, трѣба да издържи тѣжестъта на сичките други. Тѣжре чѣсто са случва, щото послѣ тие игри да искљачи нѣкой ржката си или кракътъ си и да строши ключицата си. Когато играятъ на крикетъ, то громадиото кълбо са хвърга съ такава сила, щото катури неискусниятъ играчъ, ако той не умѣ да са варди. Почти сичките игри влѣкатъ слѣдъ себѣ си различни болки. Който умѣ да изтърпи тие болки, т. е. да са покаже нечувствителенъ камъ тѣхъ, той са счита за голѣмъ юнакъ и заслужва почитъ и уважение. Разбира са, че ако е сичкото това така, то е естествено, че раните са причиняватъ съ такава сжщо леккость, съ каквато са и претърпяватъ. Момчегото става войнственъ боець. „Бойатъ съ юмруци (боксъ), говори авторътъ на Тома Броуна, сжставлява подижно естественъ и чисто ингелизски способъ при рѣшението на неудоволствията между нашите дѣца“. Сичките хора, които азъ срѣбнахъ, употребляватъ тоя способъ въ школите, и тои даже и днесъ има своя сила. Тоя видъ отъ двобои има свои собствени правила, мѣсто, което са назначава за него, публика и секунданти. Сѣки отъ бой-

ците има два помощника, които расхладяватъ лицето му съ мокаръ сингеръ и подлагатъ му колѣните си, за да може да си почине малко послѣ сѣки двѣ нападения. Понѣкогашъ тие двобои са възбновяватъ и продължаватъ около половина часъ. По сжществующето правило, боецьтъ трѣба да продължава своята борба до тогава, дорде му не остане никаква възможность да види ясно и да са държи на краката си. Послѣ окончанието на сражението, на сцената са появляватъ подбити очи, отѣкли и носинѣли бузи, а понѣкогашъ и изкљченъ пжретъ или разсѣчена устна.

За нещастие правилата на самата школа сж благонаклонени камъ тоя сжщи обичай: освѣтъ penstim'тъ, щрафове и заключенията въ карцерътъ (особенна стая), са употребляватъ още и пжрчки; въ нѣкои школи е достаточено да бѣде записанъ ученикътъ на щрафниятъ листъ нѣколко пжти, за да бѣде подвжргнатъ на тѣлесно наказание. Днеска утреньта въ Гарро бѣха биени съ пжрчки четири ученика (по четиринайсетъ удара сѣкому, не до кръвъ). Тая приятна обязанность почти въ сичките школи са дава на началникътъ. Азъ мисла, че едва ли би са намѣрилъ въ цѣла Франция такавъ директоръ на което и да е учебно заведение, който би са сжгласилъ да приѣме своето мѣсто съ такива условия за сто или за сто и петдесетъ хиляди франги на годината. По принципътъ, пжрчките са назначаваатъ за сичките, даже и за най старите ученици, но тѣхъ получаватъ само малките и срѣдните воспитанници. Чудна работа! И това наказание не е лишено отъ нѣкоя популярность: преди петнайсетъ години воспитаниците на Чартерхоузъ, като узнае, че щатъ да замѣнатъ пжрчките съ щрафъ, са възбунтовале, направили голѣми шумотевици и викале изъ сичкото си гжрло: „доде щрафътъ, да живѣятъ тоѣгите“, и още на другиятъ день тие възбновиле своето познание съ своите любими пжрчици. Профессорете, съ които азъ говорихъ, мислатъ, че това наказание не е унижительно и че то развива въ дѣцата стоицизмъ. По тѣхното мнѣние, отъ биението са появява естествено унижование на пороците; достаточено е само, щото общественното мнѣние да имъ не приписва нищо унижительно и щото наказиваемиятъ да не чувствува себѣ си за оскжрбенъ. Освѣтъ head-mester'тъ, по-главните воспитанници, които сж обязани да поддържатъ дисциплината, иматъ така сжщо право да назначаваатъ тие наказания. За тая цѣлъ тие въ нѣкои школи сж въоружени съ тоѣги и съ гжрбаче и пущатъ ги въ употребление по своята воля. Тука му е мѣстото да поговора и за възмжжителниятъ обичай, който са нарича fagging, т. е. по които по-малките или по-младите са обязватъ да бѣдатъ слуги на по-голѣмите или на по-старите. Тоя обичай са е малко измѣнилъ или сиегчилъ въ Гарро, въ Резби и въ нѣкои други заведения, но самъ по-себѣ си той е въобще лошавъ, защото служи като поводъ за различни насилия и накарва ингелизското дѣте да прави онова, камъ което е то и безъ това така наклонено, а именно да прави въ голѣмо изобилие оние дѣла, които произхождатъ отъ енергически, отъ яростни, отъ тиранически и отъ рѣзски темпераментъ. Една позната намъ госпожа, която наистина е чужестранно произхождение, не могла да подвжргне своятъ синъ на fagging'тъ и дала го въ парижскиятъ лицей. По официалните свѣдѣния, малките воспитанници не сж нищо друго, освѣтъ слуги и робове. Сѣки по-главенъ ученикъ е окжрженъ съ нѣколко по-малки, които сж обязани да испждняватъ неговите заповѣди, да мѣлатъ

стаята му, да чистатъ свѣщниците му, да пекатъ неговиятъ смѣшанъ съ сирене хлѣбъ, да го будатъ въ назначенния часъ, да присѣждуватъ при неговите игри, поикогоашъ въ продължението на три-четири часа презъ денятъ, да намиратъ топките и да му ги донасятъ, да бѣдатъ сѣкога готови да изпълнатъ неговите желания въ времето на занятията му и да са повиняватъ на неговите каприци. Въ Вестминстерската коллегия животътъ на степендиянтите въ продължението на сичката първа година не е нищо друго, освѣнъ безпрекъснато служение, така щото тие никакъ не намиратъ свободно време за своите занятия. „Това е достоверенъ фактъ, говори единъ очевидецъ, че отъ 1. Януария до 31. Декемврия младиятъ степендиянтъ не располага ни една минута, която да бѣде обезпечена отъ различни прекъсвания. Въ половината на четвъртиятъ часъ утрента, двоица отъ най-малките воспитаници, — които са назначаватъ систематически, — ставатъ, за да накладатъ огънь, да стоплатъ вода и да сабудатъ оние отъ по-главните, които сѣ даде за това приказание. Твърде чѣсто разбудениятъ по четири часътъ по-главни воспитаникъ става не по-рано отъ половината преди осемъ; а въ такъвъ случай е необходимо да го будатъ сѣки половина часъ . . . Тая обязанностъ са дава на сѣко едно дѣте два пѣти или три пѣти презъ недѣлата“. Притурете при сичкото това и оние обязанности, които са срѣщатъ презъ денятъ и вечерята. По-главните воспитаници обичатъ твърде много да пиятъ чай; той имъ е нуженъ три пѣти въ продължението на вечерята. Освѣнъ това, тие пиятъ и кафе. . . Сѣки двѣ минути малките ученици трѣба да пилнатъ съ горѣща вода чайниците имъ. Единъ очевиденъ разказва, че въ сѣбота (въ Вестминстеръ тоя день распуцатъ учениците), когато синътъ му са върщаль дома си изъ коллегията, то това момченце било до такава степенъ уморено отъ недостатокътъ на снѣгътъ, щото първото негово дѣло било да иде да спи. За да поддржатъ такова безотвѣтно и ситно повинование, по-главните ученици пуцатъ въ ходъ различни ужаси (терроръ). Плъсниците, тласканията и ританията съ колѣното сѣ най-обикновенните нѣща и не считатъ са нито за наказания. „Въ първата категория на настоящите наказания са причисляватъ систематическите плъсници: наказиваемиятъ трѣба да спусти рѣцете си камъ колѣната и да подложи лицето си подъ цѣла дюжина плъсници, които падатъ на него отдѣсно и отлѣво“. Други пѣтъ той е длженъ да положи дланята си на столътъ; а наставниците удрятъ по рѣката му съ острелото на дървенъ ножъ, и поикогоашъ до толкова дълго време, щото праватъ на нея разрѣзъ. Послѣ това наказание сѣществуватъ удари съ тояга и най-напоконъ два вида „tapnage“. Тие биятъ дѣтето по пицелете съ оная жилава пѣрчка, която са употребява когато играятъ на топка, и съ това дращатъ до кръвъ краката му, или той е длженъ да са наведе и да са облѣгне на столътъ: мѣчителътъ са спуска и удря го съ колѣното колкото си може. „Азъ чухъ, казва единъ разказвачъ, за два или за три случая, когато дѣцата сѣ биле до толкова тѣжко ранени, щото дълго време не биле въ състояние да приѣматъ участие въ игрите и въ другите упражнения. Веднашъ Тома Броуна люлѣ на йорганътъ и хвѣргале го нагоре съ такава сила, щото той са ударялъ о таванитъ. Веднашъ, защото са отказалъ да продаде на по-големите ученици своятъ лотариенъ билетъ, по-старите воспитаници го хванале, приближиле го до силно горящата камина и бук-

вално го пекле до такава степенъ, щото той билъ готовъ да падне безъ чувства“. Тоя случай са е извършилъ дѣйствиелно, и романътъ описва само произшедши факти. Ние знаеме, че въ животътъ на Коупера, лорда Байрона и сера Роберта Пили са срѣщатъ случаи още по-възмѣжителни. Безъ сѣмѣние, сичките тие сѣ мрачни черти, и, като видиме, че ангелизете сѣ стоици при произвѣдението на необходимите реформи, то тая картина захваща да са прояснява предъ очите ни. Но, — да допустиме даже окончанието на реформите, — впечатлението и послѣ това остая за насъ не по-малко тѣшко, защото по своята сѣщностъ школата, която са управлява така, не е нищо друго, освѣнъ първобитно общество, дѣто силата дѣйствова почти безконтролно, а най-повече за това, защото угнѣтенните никога не желаятъ да предадатъ угнѣтателите. Наставникътъ защищава угнѣтенните колкото са може по-малко; той не служи, както у насъ, вѣченъ представителъ на хуманността и на справедливостта; само въ рѣдки случаи и въ малко школи дохождатъ при него или при сѣвѣтътъ отъ по-старите да са оплакватъ. Слабите сѣ оставени сами на себѣ си; тие сѣ длжни да са мѣчатъ и да тѣрпатъ. А въ това сѣщо време, какакъ сѣблзаниъ са появява за младиятъ и за здравиятъ човѣкъ, когато той има властъ и право да бие! Не е добре да са дава даже и на инстинктите властолюбие и жестокость. Навикътъ влѣче слѣдъ себѣ си различни злоупотрѣбления; трѣбователността са развива въ насъ отъ практиката, а така сѣщо отъ навикътъ да биcме свѣтътъ; не трѣба да даваме на човѣкътъ случаи да стане джелатинъ и деспотъ. Въобще, воспитанието, което са приѣма подъ лошава видъ, има голѣмо сходство съ воспитанието на спартанците: то укрѣпшава тѣлото и характерътъ, но, както ми са чини, твърде чѣсто сѣздава само спортсмени (джамбазе) и борци.

Безъ сѣмѣние, умственото развитие е длжно да страда отъ такъвъ животъ. „Като глѣдатъ, че момчетата сѣ готови да пожертвовать почти сичко за крикетътъ, че тие му посвѣщаватъ несѣобразно число часове и че са отнасятъ камъ него съ ентузиазмъ, който сѣвѣмъ не сѣотвѣтствува на времето и на онзи ентузиазмъ, който са посвѣщава отъ тѣхъ на трудътъ, — като видатъ, четѣхните умове сѣ така препълнени съ различни упражнения, щото тие не говорятъ, не мислатъ и не мечатъ за нищо друго, освѣнъ за крикетътъ, — като видатъ сичкото това, казваме, то не е за чудо, ако мнозина приписватъ на тая мания (луда страсть) камъ мишичните упражнения оние бѣди въ умственните послѣдствия, които са добиватъ у насъ.“ говори авторътъ на гореказаниятъ романъ. Порокътъ, който е не познатъ у насъ и който е свѣзанъ съ тие преобладания на физическото развитие надъ умственното, е жадността и страстьта камъ виното. Ето защо едно отъ престѣпленията, което изисква тоѣги, е пиянството; множество ученици са наѣждатъ до умирање и между тѣхъ още отъ младенчеството имъ са срѣщатъ пиенци.

(Продължава са).

ЗА НАШИТЕ СЪДРУЖАВАНИЯ, КОИТО НОСАТЪ НАЗВАНИЕ ЕСНАФЕ.

По предметите, съ които са върти сѣка една търговия, тя бива или сточна (многосложна) или по-

лична (едносложна). Сточната търговия са занимава съ покупка и съ продажба разнообразни предмети, като например дървени, желязни, памучни и др. предмети, колониални стоки, храни, спиртуозни напитки и пр. Поличната търговия глѣда на парите като на стока и занимава са, освѣн съ полиците, съ сѣкакви хартии, въ числото на които влизатъ и държавните кредитни билети, като например, облигациите на държавата срѣщо заключенните заеми, залози и пр. Трѣба да различаваме още и това, че търговията бива непосредствена, когато стоките са добиватъ отъ първа ръка, т. е. безъ участието на второ посредствено лице, и на посредствена, когато стоките са добиватъ чрезъ посредственици или чрезъ комисионери. Когато стоките са плащатъ на частъ съ чисти пари, то тая търговия са нарича *per comptant*; а ако ли за заплатата на стоките са опредѣлява единъ опредѣленъ день в частъ, то тогава до онзи частъ, на мѣсто пари, са даватъ полици или записи, и такава търговия са нарича *с р о ч н а*. Има и единъ запрѣтенъ видъ търговия, която носи название контрабанда и която са занимава съ прекарването презъ границите запрѣтени стоки, т. е. безъ да плаща опредѣленото за нея мито (гюмрюкъ). Може да са случи да имаме търговия и съ такава една държава, която да води война съ нашата. Въ такъвъ случай е необходимо да имаме неутрални посредници. Тая търговия бива опасна по много причини, и за това са нарича *несигурна търговия* (*commerce grésaire*). Като изброихме вече различните видове на търговията, ние ще да прибавиме още и това, че има и такава търговия, която купува и продава по предположения, т. е. съобразно съ предполагаемата печѣлба; тая търговия са върши, на примѣри, въ оние случаи, когато нѣкой си са обвѣзва да предаде стоки на опредѣлено време и по назначена цѣна. А монополъ (самопродавка) са нарича онаа търговия, когато само едно лице или само едно дружество са ползува отъ исклучителното право да купува или да продава извѣстна стока. Търговия съ награда (*à prime*) е онаа, когато за предаването на нѣкое количество стоки въ опредѣлено време са обѣщава извѣстна награда.

II.

Да поговориме сега за лицата, които са занимаватъ съ търговия. Преди друго ние ще да поставиме, като начало, че сѣко търговско дѣло изисква отъ една страна продаваче и отъ друга купуваче. Продавачътъ и купувачътъ могатъ да бѣдатъ или двамина търговци, както обикновенно бива въ голѣмите търговии, или само единъ отъ двамата, а другиятъ да принадлежи на друго сѣсловие. Въ нѣкои държави законътъ запрѣщава на извѣстни сѣсловия да въртатъ търговия, като на примѣръ, на попове, на военните, на учителите, на аристократите и пр. Въ едно подплатно устроено търговско заведение ние намираме слѣдующите лица. Първото мѣсто занимава господаринътъ (*patron*). Патронътъ ръководи сѣчко, слѣдователно той трѣба, безъ да губи подробностите отпредъ очите си, да са занимава повече съ главните дѣйствия на своята търговия. Въ голѣмите заведѣния твърде често има повече патрони, отъ които обикновенно единътъ е притѣжател на главниятъ капиталъ и глава на заведението, а другите сѣ негови сѣдружници, които сѣразмѣрно съ вложениятъ капиталъ зематъ участие въ печѣлбата или въ пагу-

бата (сѣдружници *en commandite*). Доволно често патроните иматъ при себѣ си единъ прокураторъ, на когото подписката важи толкова, колкото и тѣхната, и който, безъ да е вложилъ личенъ капиталъ въ заведението, притѣма извѣстни проценти отъ печѣлбата, или му са заплаща годишния заплата. Ако такава едно повѣрено лице има свобода да рѣшава важни търговски дѣла, безъ да са допитва съ господарите си, то са нарича диспониентъ. Ако послѣ смъртта на нѣкой господаринъ-търговецъ трѣба да са продажи търговията и ако липсватъ за тая цѣль способни или желающи да я изпълняватъ наследници, тогава са избира едно вѣрно лице и повѣрява му са търговията като на управителъ (директоръ). Когато държавата или нѣкое дружество води търговия, то и въ такъвъ случай за управлението на заведението са избира единъ директоръ, комуто са дава такава или друга титла. Въ едно търговско заведение има още и други лица, помежду които сѣ раздѣлени търговските работи. Тие лица притѣматъ заплата и ползуватъ са, спорѣдъ тѣхните способности и спорѣдъ господарите, съ повече или по-малко образование, и иматъ по-голѣма или по-малка почтъ. Западните европейци и образованите търговци имъ даватъ общо име *comptoiristes, commis*, а нашите търговци въобще ги наричатъ слуги, калфи и пр. Отъ тѣхъ най-важните сѣ книговодителътъ, който управлява конторътъ; касиеринътъ, който притѣма и дава пари, спорѣдъ както му са назначи; най-послѣ, корреспондентинътъ, който води преписката съ сичките къщи, съ които неговата къща има сношение. Освѣнъ тѣхъ, въ търговските къщи има още помощници, които приематъ въ сѣко отношение участие въ работите. Въ оние заведения, които са занимаватъ съ продажба *en detail*, съществуватъ за това особенни лица, които сѣ живи, бързи и привлѣкателни и които са наричатъ продаваче. Голѣмите къщи иматъ и таксердаре (*commiss-voyageur*), на които обязанността е да пътуватъ отъ мѣсто на мѣсто, да притѣматъ нови зарѣчки, да поддържатъ сношенията на тѣхната къща, да прибиратъ дългътъ и да влизатъ въ нови сношения. Почти сѣко заведение има и ученици, които сѣ земени да изучаватъ търговските дѣйствия, да преписватъ книгите и писмата и въобще да помагатъ дѣла сѣ способни. Разбира са, че отъ началото тѣмъ могатъ да са наложатъ само най-легките работи и постепенно да имъ са увѣряватъ по-мѣчни. Най-послѣдните сѣ слугите. Тие сѣ употребляватъ повече въ механическите работи, като, на примѣръ, да вдигатъ и да слагатъ стоките, да ги наръждатъ въ сандѣци, да заковяватъ послѣдните, да чистатъ помѣщеннето, да ходатъ на самъ-нататакъ и пр. Отъ търговските къщи са ползуватъ още самсарете, вардачето, търговските сѣвѣтници, кираджие, гемиджие и пр. Прекушците, т. е. оние хора, които ходатъ съ стока изъ къща въ къща, бабите, които продаватъ различни дрѣбуции по пияците, и други, не могатъ да са считатъ за настоящи търговци. Търговците почти на сѣкаде съставляватъ особенни еснафе или гилди. На много мѣста ги дѣлатъ съобразно съ значението на търговията имъ. При сѣчко това, днесъ глѣдатъ на търговците съ друго око, отъ колкото даже и преди сто години. Търговията има днесъ и по-голѣма свобода.

(Продължава са).

НАРОДНИ ПЪСНИ.

1.

Не вѣй, вѣтре, не вѣй,
Не вѣй не ма людѣй,
Не ми гласъ отнасяй
Камъ Стара-планина,
Че азъ братецъ имамъ,
Братецъ сегмалджия,
Любе шилегаринъ;
Братъ ми гласъ познава,
Братъ ми ще да каже:
„То е наша Рада
На нива ленива,
На даракъ дрѣмава,
На хурка пиплива,
На хоро троплива.“

2.

Рада за вода отважда,
Младъ змѣйно вика по нея:
„Чѣкай ма, Радо, чѣкай ма,
И азъ сжъ тебе да дода,
Студена вода да пия.“
Рада на змѣйна думаше:
„Любе ле, змѣйно любе ле,
Не мога, любе, да чѣкамъ,
Че мама лѣжи злѣ болна, —
Колкото лѣжи отъ болѣсть,
Двашъ лѣжи, змѣйно, за вода.“
Змѣйно на Рада думаше:
„Ми лѣжи, Радо, кого щешъ,
А змѣйна не щешъ излѣга! . .
Снощи край вазе заминахъ,
Майка ти срѣдъ дворъ сѣдеше
И ного гърне дръжеше,
Сѣкави билки вареше.“

Записана въ Тараклине (Бессарабия) отъ Г. ПАНОВА.

Примѣчаніе. Ние мислиме, че послѣдната пѣсень не е свършена, ако нейното съдържание и да е твърде интересно. Българете вѣрватъ, че на тоя свѣтъ съществуватъ невидими духове, които са наричатъ змѣйове и които иматъ съ хората близки отношения. Така, напиримѣръ, мъжките змѣйове си залюбватъ въ момичета, а женските въ момчета. Какви сж биле оние причини, които сж накарале българскиятъ народъ да вѣрва въ тие духове, ние не знаемъ, знаемъ само това, че, подумите на народътъ, змѣйовете и змѣиците сж влюбени въ оние болни сжздания, които не вирѣятъ, които иматъ блѣдни синио-бѣли кожи и чагави очи. Отъ какво произхожда тия болѣсти, ние оставяме да рѣши медицината, но не можеме да премълчимъ и да не кажемъ, че поетическото суевѣрие въ това отношение е пустило доволно дълбоки корѣни въ народниятъ животъ. Така, напиримѣръ, доволно голѣмо количество българе, даже и много-малко просвѣщенни личности, говорятъ, че тие сж видѣли съ очите си какъ нѣкоя змѣица или нѣкой змѣй, окружени съ свѣтлѣ пламникъ, са въртатъ надъ селото и влизатъ презъ коминътъ въ оная къща, въ която живѣятъ папундаци. Така са наричатъ оние момчета или оние момичета, които страдаятъ отъ гореказанната болѣсть. Разбира са, че тие очеидци говорятъ отъ чисто сжрце и съ твърдо убѣждение, защото за страшдивиятъ човѣкъ, който въ това сжщо време има и нѣкои предубѣждения, почти сѣкога природните явления, които той не може да разбере, приематъ свжрхестественна, страшна и преувеличенна сила. Народните суевѣрия ни разказватъ

още, че тѣлесните страсти на змѣйовете и на змѣиците сж до толкова голѣми, щото човѣкътъ не е въ сжстояние да издържи и тѣлото му приемава прозраченъ видъ. Дорде змѣйътъ или змѣицата не сж дошли при своите възлюблени, то тие приличатъ на огнено кжлбо, но щомъ влѣзатъ въ къщите имъ, то приематъ човѣчески образъ, който бива до толкова хубавъ, щото гореказанните възлюблени забравятъ земното щастие и човѣчеството и живѣятъ извжирѣденъ животъ. Разказватъ още, че ако нѣкой любовникъ или нѣкоя любовница измѣнатъ на своите поклонници, т. е. ако поглѣдять съ добро око на нѣкое подобно на себѣ си сжщество, то тутакси умиратъ. Змѣйовете, а особено змѣиците, понѣкогашъ водатъ своите любовници въ своите златни чертоги, които повечето пжти са намиратъ подъ земята. Змѣйътъ има сила да са сжедини съ своята любовница даже и послѣ смъртъта ѝ.

КНИЖЕВНОСТЪ.

„Тъмницитѣ ми.“ отъ Силвано Пеллико. Прѣведъ отъ французки Д. Цанковъ. Издава Българското Печатарско Дружество „Промышленне.“ Цариградъ 1874 г., in 12°, стр. VIII + 236. Българското „Печатарско Дружество“ работи бжрзо и добросовѣстно. Множество факти ни доказватъ, че цѣлѣта на това дружество е не книгопродавническа спекуляция и не цинцугерско самолюбие, а покрепено желание да са принесе на народътъ ни каква-годе полза и да са обогати неговиятъ умъ баремъ съ що-годе. По нашето мнѣние, тая свѣщенна цѣль ще да бжде достигната, защото и българскиятъ народъ е захваналъ вече да оцѣнява полезното и да присѣдова безполезното. Но питане е, съществуватъ ли опредѣленна граница между полезното и безполезното? Да видиме. Сжвременното човѣчество иска отъ науката и отъ литературата, щото тие, като разширяватъ неговиятъ кръгъзоръ и като избистряватъ неговиятъ мозъкъ, да му дадатъ възможность да разбере истинниятъ смисълъ на природните явления; да обогатятъ неговите понятия и да разширатъ неговите знания, щото животътъ му да не срѣща никакви косвени препятствия; най-послѣ, да пролѣтъ свѣтлина на неговите понятия и на неговите умствени сили и да го направатъ полезенъ и на себѣ си, и на сжсѣдите си. Съ една дума, сжвременното човѣчество желае да извлѣче изъ науката материална полза и да я употреби за своятъ по-благоподученъ животъ. Разбира са, че за да достигне своята цѣль, науката е обязана да искорѣни суевѣрната, да даде на здравиятъ разумъ сила и еластичность и да отвори пътъ на истината, която е джлжна да са бори и съ човѣческиятъ егонизмъ, и съ грубото невѣжество, и съ многочисленните заблуждения и предразсѣдоци. Науката дава на човѣкътъ понятия, че животътъ на природата има свои закони, че сѣко едно явление има свои причини, че сѣка причина има свой пътъ, че сѣко противоприродно учение е лжвовно и че сжко стои на своето мѣсто. Подудивиятъ човѣкъ мисли сжсѣтъмъ друго-яче. Така, напиримѣръ, той не може да си представи другъ по-добаръ животъ, защото нѣма познанство нито съ другите народи, нито съ тѣхните нрави и обичаи, нито съ тѣхната книженность; нему са чини, че джрвото има способность да говори, да мисли човѣчески и да участвува въ човѣческите грѣхове, и той захваща да му дава божески почести; той е убѣжденъ, че екродилътъ, кучето, змѣята и др. сж биле нѣкога си джоекраки хора, или че богъ обича да са вселява въ тие животни, и той захваща да имъ са моли и да имъ прави храмове; най-послѣ, той е убѣжденъ, че сѣко едно животно умѣе да го-

вори човѣческо, но не говори за това, защото си налѣе да бѣде награждено отъ бога за своего млчание много повече, нежели за своятъ разговоръ. Така сѣщо тие мислятъ, че животътъ на рѣката, на скалата, на върбата и пр. има голѣмо сходство съ нашия, защото тие неодушевени предмѣти представляватъ различни богове и богини, които сѣ принале своите сегашни тѣла за различни цѣли. Сѣкому отъ насъ е познато, че и нашите братия даже до днесъ иматъ нещастие да върватъ въ самодиви, въ каракончовци, въ таласѣме, въ живи и здрави и пр. Свѣтканиците и гърмотевниците происхождатъ по ходатайството на св. Илия, морските бури зависятъ отъ св. Никола, търговските предприятия сѣ подчинени на св. Спиридона, чумата бѣга само отъ вълшебниятъ жезлъ на св. Харалампия и пр. Съ една дума, необразованныя човѣкъ види въ сичката природа човѣчески лица, които управляватъ нейния вървѣжъ и които приспособяватъ почти сичко за праведното или за грѣшното човѣчество. Разбира се, че тие вървания сѣ произвѣзле трѣже естествено. За човѣкъ е много по-лесно да даде на холерата или на чумата човѣчески образъ и свѣрхестественна сила, нежели да обясни нейните причини и нейното появяване; за него е много по-лесно да са прекрѣсти нѣколко пъти и да прочете „Вѣрую“, нежели да направи надъ къщата си грѣмоотводъ или да взоре два пъти нивата си; най-послѣ, за него е много по-евтино да набѣре малко буренецъ, който расте даже и по бущицата, да го вари и да окъже слабото си и болното си дѣте, нежели да повика докторътъ, да му плати и да испълнява неговите хигиенически наставления. Ето главните причини, които сѣ накарале човѣчеството да товари сичките свои грижи, нещастия, страдания, радости и благополучия на нѣкаква си идеална сила, която са нарича сѣдба или късметъ и която е препятствувала до сега на разумътъ да са възцари и да обмислятъ сичкия свѣтъ безъ исклучение. Но да разгледаме това дѣло малко по-пространно, т. е. да видиме защо човѣчеството е повече благонаклонено да са надѣя или да обвинява сѣдбата си, нежели своятъ умъ, своите дѣйствия и своите наклонности. Сѣки вече знае, че най-важните дѣла, които е намислил да извърши Стоипъ или Драганъ, изискватъ голѣми усилия и тѣжка трудъ, и за висатъ отъ множество условия, ако само Стоипъ или Драганъ пожелаатъ да бѣдатъ извършени така, както имъ са иска, но извѣстно е и това, че почти никога са не срѣщатъ сичките условия така, както са иска на човѣкъ, сѣдователно ни едно важно дѣло са не свършва така, както желае сърцето ни. Тая случайностъ, която развали нашите планове и която, както са чини на необразованныя човѣкъ, ни не дава да испълниме сичките свои желаниа, е накарала най-напредъ човѣчеството да сѣздаде нѣкаква си човѣкообразна сила (тя е била принудена да приѣме човѣкообразна форма, защото е сѣздадена отъ човѣческото въображение), да ѝ патовариме нашите предприятия и да я обвиняваме на сѣка своя крачка. Тая невинна сѣдба играе и до днешния денъ довольно важни роли въ животътъ почти на сичките народи. Ако нѣкой случай унищожи нашите смѣтки и предположения, то необразованныя човѣкъ говори, че сѣдбата обича да унищожава човѣческото щастие и че има особенна наклонностъ да са насмива на хората и на тѣхните предприятия; ако нашия умъ или нѣкое косвено препятствие унищожи нашите планове, то обикновенно са говори, че сѣдбата е каприциозна и своенравна; ако нѣкой случай погуби и самиятъ предприимателъ, то са разказва, че сѣдбата е зла мащеха на човѣчеството, че нейните погте сѣ остри и че нейния характеръ е жестокъ; ако нѣкой лошавъ човѣкъ ни направи зло, то са говори, че сѣдбата е неприятелъ на бѣдните и на нещастните... Сичките тие хорски фантазии не намратъ между образованното човѣчество никаква поддръжка, защото то познава своите сили и защото неговиятъ умъ са

не отбива и не ходи да търси щастие по кѣшетата. Извсичкото това вне видите довольно ясно, че здравиятъ разумъ и истинната наука сѣ неприятели на сѣка една фантазия и на сѣко едно заблуждение, сѣдователно тѣхното учение са заключава въ сѣдующите два параграфа: 1) Природата са не стареа нито да увеличи, нито да умали човѣческото щастие, защото тя са ръководи по единъ извѣстенъ законъ и защото е сѣвсѣмъ безпристрастна камъ дѣйствията на човѣческия умъ; 2) Човѣкътъ има множество случаи да измѣни отчасти нѣкои явления на природата и да ги употреби за своята полза, защото той е най-умното, най-дѣятелното и най-хитрото дѣте на своята майка, която го е родила и която рано или късно ще да го повика назадъ. Въобще са говори, че колкото човѣческата борба е по-тѣжка и по-умна противъ явленията на природата, толкова е тя и по-велика. Сѣки отъ насъ цѣни и уважава Франклина, Галлилея и пр. „Човѣкътъ чувствува дълбоко уважение камъ себѣ си и истинно наслаждение презъ животътъ си само тогава, когато неговиятъ трудъ е отстранилъ голѣми препятствия и когато неговиятъ корабъ е преплувалъ презъ най-разярените морета и претърпѣлъ е страшни бури,“ говори единъ моралистъ. Това мнѣние е свѣта истина. Ние говориме тука сичкото това само за тѣй, защото въ книгата на Силвия Пеллика не сѣществуватъ нито онаа човѣческа самонадѣяностъ, нито онаа велика гордостъ, нито онаа свѣщенъ борба, нито онзи величественъ разумъ, които увеличаватъ човѣческите дѣйствия предъ нашите очи и които ни накарватъ да даваме на предприимачете велики титли. Въ сичката история на „Темниците ми“, ние видиме слабохарактерно сѣщество, което са покорява на своята сѣдба и което не иска нищо друго, освѣтъ навивно сѣчувствие даже и отъ онова човѣчество, което е било главната причина на неговите страдания. Съ една дума, въ своята книга Силвия Пеллика ни не изказва нищо повече, освѣтъ множество отдѣлни полезни мисли, а изъ главното сѣдържание на неговиятъ трудъ са види, че провидѣнието, което го е направило нещастенъ, са е погрижило и за неговото спасение. По мнѣнието на здравата философия, човѣкътъ е свободенъ въ своите дѣйствия и въ своите предприятия, сѣдователно той трѣба и да отговаря за своите погрѣшки. Провидѣнието, както и сѣдбата, са не мѣшатъ въ нашите прегрѣшения; а дяволътъ одавна вече е престаналъ да сѣбланива свѣтътъ. Тоа е най-главния и единствениятъ недостатокъ, който са срѣща въ тая въ много отношения полезна книга. По г. Драганъ Цанковъ не е отговоренъ за тоя недостатокъ, сѣдователно ние сме длѣжни да кажеме само до колко е сполученъ неговиятъ преводъ. Въ езикътъ на тоя стари и достоуважаеми писателъ ние срѣщаме довольно много темни и не сѣвсѣмъ правилни изражения. Ние мислимъ, че буквалните преводи почти никога не сѣ въ сѣстояние да удовлетворатъ нашите любознѣства. Извсичко са види, че г. Цанковъ е преводилъ г-на Пеллика съ голѣма осторожностъ, т. е. съ страхъ да не развали смисълътъ на „Темниците ми“, а това е станало най-главната причина да бѣде преводътъ му сухъ и безцвѣтенъ. Сѣщиятъ недостатокъ са срѣща и въ орфографията. Така, на примѣръ, той пише и тѣ намѣсто и о, тѣ м и и ц и намѣсто т е м н и ц и, да п и ш ъ намѣсто да п и ш а и пр. Ние би желале да знаемъ, защо послѣ буквите ш, щ, ч и ж почти сичките наши цариградски писатели пишатъ я намѣсто а? Но да оставиме тие нѣща за други нѣжъ. Ние отъ сичкото си сърце благодариме г-на Цанкова за неговиятъ преводъ и желаеме да са срѣщаме съ него на литературното поле колко са може по-често. Ние сме увѣрени, че и малките недостатѣци ще да бѣдатъ отстранени сѣдѣ време, защото г. Цанковъ е изучалъ довольно дълго време българския езикъ.

ПОЛЕЗНИ КНИГИ.

Въ парижката академическа книжарница, която има фирма Алберт Дидиер и Сие, е излязла книга под заглавие „Le Valcan et l'Adriatique“, отъ Алберта Дюмонта. Съдържанието ѝ е раздѣлено на слѣдующите глави: Българите и албанците. — Администрацията въ Турция. — Подскитъ животъ. — Панславизмътъ и единството. Цѣната ѝ е 3 франка и 50 сентима. Ние още не сме видѣли тая книга, слѣдователно не можеме да дадемъ своето мнѣние и за нейното достойнство.

Въ 3. брой на периодическото издание „Revue Contemporaine“, което се издава въ Парижъ подъ редакцията на Фридерика Даме, е напечатана статия подъ заглавие „За славянската литература въ България и сръбните вѣкове“. Тая статия е написана отъ извѣстниятъ ориенталистъ и славистъ Люк Леже. Ние имаме намѣрение да я помѣстимъ въ слѣдующите бройове на „Знание“.

Чистяковъ, М. „О страхахъ и пародахъ разныхъ частей свѣта. Географическіе и этнографическіе очерки“. Съ картини. 2 ч. Спб. 1871 г., in 8°, стр. 507 — 496. Тая книга е полезна и за нашия народъ.

Верещагинъ, И. „Чтеніе о най-выгоднѣйшемъ способѣ обработки молочныхъ продуктовъ“. Спб. 1871 г., in 12°, стр. 25; Верещагинъ, И. „Артельные сыроварни въ Новомъ-Свѣтѣ“. Спб. 1871 г., in 12°, стр. 16. Въ тие двѣ книги ни са дававъ полѣзни свѣсти какъ да се изважда изъ мѣлката повече масло и какъ да се сири добро сирене.

Altum, B. und H. Landois. Lehrbuch der Zoologie, mit 122 Abbildungen im Text. Freiburg, F. V. Herder (X. 409 s. 8). Цѣната ѝ е 1 талеръ и 5 силберъ гроша. Тая книга е единъ отъ оние учебници за сръдните школи, които се издаватъ твърде рѣдко. Съ една дума, тая прекрасна зоология е изложена ясно и удобопонятно и по най-новата метода. Ние рекомандуваме на българските учени тая книга и свѣтуваме ги да я преведатъ, защото тя е въ състояние да удовлетвори тѣхните трѣбования и любопитството на учениците.

РАЗЛИЧНИ ИЗВѢСТІЯ.

Въ едно отъ засѣданията на Парижката Академия, Гайонъ обявилъ, че ако разклатиме колкото са може по-силно, т. е. ако размѣсиме бѣлтъкъ съ жълтъка въ кокошките ейца до най-послѣдната степенъ, то тие ейца са не развалятъ (при + 25° С.) така скоро, до колкото въ своето нормално положение. До сега е съществувало сжестъмъ противоположно убѣждение. По изслѣдованията на гореказаниятъ професоръ, въ разваленното ейце почти сѣкога са намиратъ различни живи организми, които сж са заселили въ ейцето още при самиятъ неговъ зародишъ, т. е. въ онова време, въ което ейцето още не е било покрито съ чурупка. Ако разклатиме добре ейцето, то тие зародиши ще да са унищожатъ. Съществува и други способъ, чрезъ когото ейцата са съхраняватъ дълго време. Ейцето са покрива съ смола или съ гѣстакъ туткалъ. Същиятъ резултатъ са добива и въ такавъ случай, ако ейцето са тури въ гѣстакъ варовъ растворъ (киречиво мѣлко), и това сръдство има не само научно, но и практическо значение.

Бусенго говори, че ако желаеме да съхранимъ дълго време нѣкои вѣщества, които иматъ способностъ да прокисватъ или да гниятъ бързо, то ние сме длъжни да употребимъ на тѣхъ временно дѣйствие отъ силенъ студъ (20° С.). Студътъ зазира на време прокисването и унищожаване живите организми въ много вѣщества, като напримѣръ, въ сладкото, въ естрактите на булоните и пр.

На сѣверъ въ Велското княжество въ Англия е намиренъ голѣмъ пластъ отъ бѣлъ пѣсакъ, който е дебѣлъ нѣколко стѣпки. Тоя пѣсакъ, като са промие и просуши, представлява бѣлъ прахъ, който има ослѣпителна бѣлина и извѣрждна тѣкостъ. До сега тоя пѣсакъ са е наричалъ кварцовъ пѣсакъ, сръщалъ са е въ природата твърдо рѣдко и съставлялъ е драгоцѣненъ материалъ при производството на стаклото. Кварцовиятъ пѣсакъ сждържа въ себѣ

си 78% чисти кремнеземъ и може непосредственно да бжде употребяванъ за различни химически дѣла; изъ него може да са приготви фуксово стакло, съ което са покриватъ различни предмѣти и ткани, когато искатъ да ги направятъ несгареми, ако тие предмѣти да би биле отъ най-нѣжните и ако да би биле отъ най-наклонените да горатъ. Тоя кремнеземъ, като са смѣша съ различни бои, съхранява сѣко замѣнено нѣщо твърде дълго време. Освѣтъ това, той имъ дава лъскавъ видъ. Гореказанното откритие не само че ще да бжде полезно за стѣклариите фабриканти, но и за зданията, защото ще да ги предохрани отъ пожарите, отъ мокротата и отъ гниеніето. Намазаното съ тоя продуктъ дърво става почти безопасно и отъ водата, и отъ огньтъ.

Въ едно отъ засѣданията на Французската Академия, което са открило подъ председателството на Катрфажа, Руленъ съобщилъ твърде любопитно патологическо свѣдѣние. Преди нѣколко години вниманието на дѣкарете било обърнато къмъ една млада жена, на която кожата била сжестъмъ бѣла, а косата сжвършено черна. Когато тая жена захванала да оздравява отъ хроническата болѣстъ въ стомахтъ и въ чирвата, то забѣлжила, че по сичката ѝ кожа са появяватъ мѣнички прихичици, които приличатъ на оние, които са появяватъ отъ студътъ. Послѣ нѣколко дена тие пришки захванале да червенѣятъ и изъ сръдата на сѣка отъ тѣхъ изникнале косми, които расе доволно бързо, така щото въ продължението на единъ мѣсць сичкото нейно тѣло, освѣтъ рѣцете и краката, са покрило съ козина. Тие косми биле дълги около три центиметра (около три прѣста), имале необикновена гѣстота и черенъ цвѣтъ. Когато преминало нѣкое време, то тие испадале и не възобновяле са вече.

РУМУНСКИЯТЪ КУРСЪ

отъ

29. Януария 1875 г.

Земледѣл. облит.	по 10 %	—	—	—	—	163
Домен.	8	—	—	—	—	99
Облит. Оппенхайнъ	8	—	—	—	—	—
Земледѣл. заниски (seriz. fone.)	7	—	—	—	—	—
Акц. на ром. желѣзн. (Щрусоб.)	4	—	—	—	—	34 1/2
Отъ сжщ. желѣз. приоритетите	8	—	—	—	—	83
Акциите на Дация	8	—	—	—	—	760
Акциите на финанц. дружество	8	—	—	—	—	115
Акциите на Браилската банка	8	—	—	—	—	130

ПРОМѢНА (Cambio).

Парижъ	за 3 мѣсна	—	—	—	—	—	99, 25
Марсилия	—	—	—	—	—	—	—
Белгия	—	—	—	—	—	—	—
Лондонъ	—	—	—	—	—	—	—
Берлинъ	—	—	—	—	—	—	122 1/2
Віена	—	—	—	—	—	—	222 1/2
Амстердамъ	—	—	—	—	—	—	210 1/2

ОТЪ РЕДАКЦИЯТА.

Г-ну П. И. въ Браила. Явявайте ни за цѣпите въ стоите въ градътъ ви. Сжщото молиме и г-на М. З. въ Измаилъ. Сѣби трѣба да изпълнява обязанността си свѣто и безгрѣшно.

Г-ну И. К. въ Пловещъ. Единото ваше желание ще да бжде исполнено, а другото не. Нѣмаме материални сръдства, т. е. пари.

ОТЪ АДМИНИСТРАЦИЯТА.

Г. М. М. въ Бѣлградъ. Редакцията са нуждае не отъ преводи и не отъ умствени трудове, а отъ материални сръдства, т. е. отъ пари. Ето защо ние не можеме да ви бждеме полезни, както и вие намъ.

Третиятъ брой отъ „Знание“ ще да са испровожда само на оние лица, които сж явили желание да получаватъ това списание и които сж предплатили стойността му.